

STŘEDOVĚKÁ KOLONIZACE NA HORNÍM TOKU BĚLÉ V ORLICKÝCH HORÁCH

Martin Kosář

Obecní 23/7, 500 03 Hradec Králové-Slatina, email: koalix@post.cz

---

Článek se zabývá středověkou kolonizací na území horního toku Bělé v Orlických horách. V první části sleduje v širší oblasti rozsah rané a vrcholné kolonizace, příchod jednotlivých panských rodů a mnišského cisterciáckého řádu. V druhé části se věnuje stopám kolonizačního procesu v mikroregionu, vymezeného horním tokem Bělé a nejhořejším tokem Kněžné v okolí Uhřínova pod Deštnou, se zaměřením na lokalizaci zaniklé středověké vsi Tisovec a popisu panského sídla – hradu Hlodného.

V tomto příspěvku se pokusíme o zachycení struktury jednoho z mnoha panství, na něž se v době vrcholné kolonizace rozpadala oblast Orlických hor a Podorlicka. Osou událostí, na jejichž pozadí budeme vznik panství sledovat, se nám stane vývoj osídlování podél toku říčky Bělé, pramenící pod Vrchmezím v Orlických horách a beroucí konec své cesty v soutoku s Divokou Orlicí pod Častolovicemi. Leitmotivem naší snahy se stala touha po pochopení složité situace na nejhořejším toku Bělé, kde se nad až dramatickou scénérií jejího údolí zachovaly zříceniny hradu Hlodného, tvořícího spolu s dvorem nad ním a opodál ležícím hospodářským centrem Uhřínovem jádro tohoto panství. Jednou z otázek, jejíž zodpovězení se stalo i cílem této práce, je potvrzení existence zaniklé středověké vsi v blízkosti hradu, které je dnes přisuzováno jméno Tisovec. Ať už ale Tisovec byl nebo nebyl, koncentrace předpokládaných i doložených sídelních objektů dochovaných mnohdy pouze v podobě obtížně rozeznatelných reliktních představuje soubor zajímavých otázek, jejichž hledání je dlouhou cestou k poznávání života ve středověku.

Studium středověkého osídlení ve sledované oblasti Orlických hor a jejich podhůří nedoznalo doposud příliš velkého rozsahu. Problematikou pluzin středověkých vsí v Orlických horách se v článku vyšlém v Panoramě zabýval Jan J. Škoda.^{1/} Zaniklou ves Jankov ležící na katastru Dobrého zachytil Jan Pašta.^{2/} Osídlování Opočenska objasnil Jaroslav Láška, který se detailně věnoval i dějinám Solnice, v nichž zachytil i její okolí, včetně námi sledované oblasti.^{3/} Osídlování blízkého Poorlicka, odkud na říčku Bělou přišli někteří kolonizátoři, charakterizoval František Musil.^{4/} Problematiku existence vsi Tisovce a jeho odrazu v písemných pramenech se věnoval Jaroslav Šůla, jenž se zároveň zabýval otázkou hydronym v Orlických horách a sklářské kolonizaci.^{5/} Sklářství,

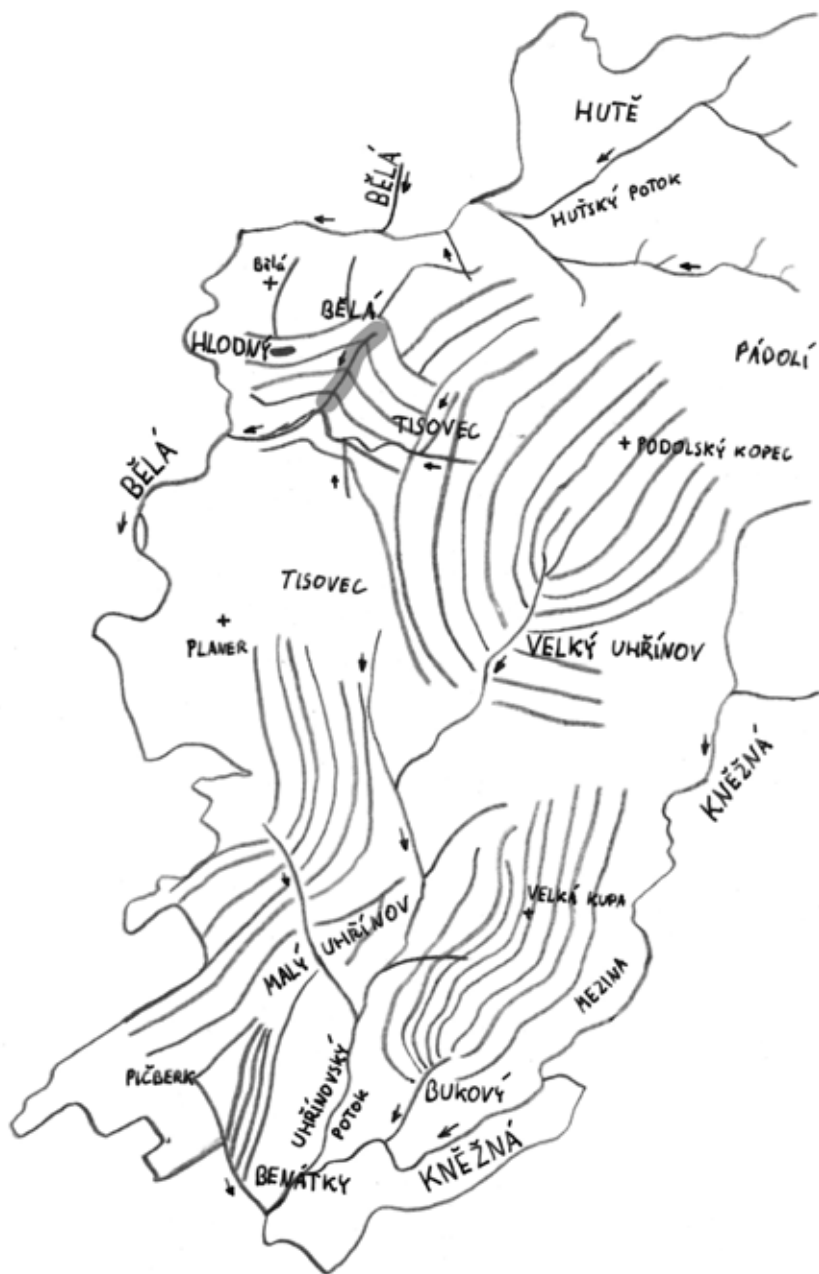
jež zdá se přivedlo osídlení nejdále až do hor samých, zpracovali Václav Šplíchal a Jaroslav Šůla.^{6/} Panská sídla v Orlických horách poprvé popsal August Sedláček, který však některé z objektů, mezi něž spadá i Hlodný, mimo drobnou zmínku zcela opominul.^{7/} Naposledy se panskými sídly v Orlických horách podrobně zabývá František Musil a Ladislav Svoboda.^{8/} Dějiny východních Čech přináší nově vydaná syntéza kolektivu autorů pod vedením Františka Musila, jejímž editorem se stal Ondřej Felcman.^{9/} Ucelený pohled na kolonizační činnost svatopolských cisterciáků v kraji pod Orlickými horami i na horách přináší Kateřina Charvátová.^{10/}

I. RANÁ KOLONIZACE

K intenzivnějšímu osídlování podhůří Orlických hor začíná docházet zhruba od poloviny 12. století v souvislosti se vznikem nové pozemkové šlechty a její expanzí do řídké osídlených lesních oblastí při okraji staré sídelní komory,^{11/} kde začínají vznikat újezdy, darované nejčastěji jako výsluha některému členu knížecí družiny.^{12/} Rozšiřováním pozemkové držby, hospodářským vzestupem a koncentrací rozptýleného osídlení dochází ke vzniku nových vesnic – Újezdů.^{13/} S rostoucím potenciálem nově vzniknuvší pozemkové šlechty dochází k nárůstu počtu staveb románských vesnických tribunových kostelů a jejich rozšiřování do širších oblastí Čech.^{14/} Ze 121 Újezdů na území Čech připadá asi na jednu šestinu kostel.^{15/} Jedním z nich je i Vysoký Újezd ležící v poloze při okraji svahu nad plochou krajinou dolního toku říčky Dědiny.^{16/} Osídlení Vysokého Újezdu již z doby hradištní dokládají nálezy kostrových hrobů s bronzovými záušnicemi při okraji hřbitova kolem románského kostela svatého Jakuba Většího, prokopaných koncem sedmdesátých let 19. století (1878).^{17/} V roce 1896 došlo k rozvezení velké mohyly ležící v severní části.^{18/}

Kostel svatého Jakuba Většího, jehož vznik je kladen do období od poloviny 12. do první čtvrtiny 13. století,^{19/} je typem poměrně často se opakujícího podélného tribunového kostela s půlkruhovou apsidou a věží.^{20/} Jeho původní podobu narušily ve větší míře pouze novověké přístavky při severní a jižní straně lodě.^{21/} V závěru 18. století došlo k navýšení stavby věže^{22/} a v roce 1877 byl prolomen hlavní vstup ve věži kostela.^{23/} Na vnější straně severní zdi lodě se dochovaly nápisy, vyryté na nevelkých kamenech, které snad původně mohly být součástí románských náhrobků.^{24/} Jiří Slavík soudí, že se nejedná o klasické náhrobní kameny, nýbrž o náhrobní nápisy nacházející se v těsné blízkosti pohřbených osob, vyryté do řadových kvádrků.^{25/}

Ačkoliv jsou vesnické tribunové kostely spojovány se sídly společenské elity,^{26/} nemáme pro existenci takového sídla ve Vysokém Újezdu doklady.

Obr. 1. Předpokládaný rozsah plůžin (šedě vyznačena poloha středověké vsi Bělá). Kresba autor.

Přesto zde s jeho existencí počítáme a jeho polohu klademe s ohledem na terénní situaci k hraně svahu do blízkosti kostela. Jako nejpříhodnější místo se tu jeví vzdálenější poloha severně od kostela, dnes bohužel z větší části poškozená novodobou těžbou písku.^{27/} Prostor dnešní fary ležící jižně od kostela je z hlediska nálezů negativní.^{28/} Situace v těsné blízkosti kolem je vzhledem k existenci funkčního hřbitova nejasná.^{29/} K zániku nepotřebného sídla došlo asi po připojení Vysokého Újezdu k majetkům svatopolského kláštera, jehož výkon patronátního práva k vysokoújezdskému kostelu je doložen k roku 1380.^{30/}

Podobně jako v případě Vysokého Újezdu předpokládáme osídlení Bílého Újezdu, ležícího asi 7 km východně od Opočna při cestě ze Solnice na Chábory na svahu orientovaném západním směrem nad Ještětickým potokem, už v průběhu 12. století,^{31/} ačkoliv první písemná zmínka pochází až z druhé poloviny 14. století.^{32/} Stavbě kamenného gotického kostela se samostatně stojící zvonici, pětibokým presbytářem a sakristií po jeho jižní straně datované do 16. století, jež byla na konci 19. století (1896) novorománsky přestavěna, mohl předcházet dřevěný kostel.^{33/} Zajímavou zprávu podává Antonín Flesar, jenž uvádí, že kostel jeví stopy románského slohu.^{34/} S ohledem na současnost přestavby je s podivem, že by mu tato skutečnost unikla, což by navádělo k vyslovení hypotézy, že gotická stavba kostela v Bílém Újezdě mohla mít i staršího kamenného románského předchůdce.^{35/}

Na základě charakteru toponyma je starší původ usuzován Voděradům, které mohly vzniknout na okraji staré sídelní oblasti zřejmě v průběhu 11. či 12. století jako služebná osada, patřící do služebné organizace vytvářené kolem knížecího hradu v Hradci (Králové).^{36/} Jejich osídlení v mladší době hradištní lze sledovat i v archeologických pramenech (střepey a mazanice).^{37/} Podobným způsobem, tedy na základě toponyma, bychom mohli spojit se starším osídlením i Třebešev ležící při vodoteči Třebešského potoka na levém břehu říčky Bělé.^{38/}

II. VRCHOLNÁ KOLONIZACE

Významnou úlohu v osídlování Orlických hor a jejich podhůří při Divoké Orlici, Bělé a Dědině sehráli potomci původně západočeského rodu pánů z Litic a z Potštejna – Půticů, pánů z Potštejna, z Dobrušky a z Častolovic. Kvůli podobnosti erbovního znamení počítal František Palacký pány z Litic a z Potštejna (tři pruhy pošíkem) k Drslavicům, dlouho zažitý omyl na pravou míru uvedl až Václav Novotný.^{39/} Prvním známým prapředkem západočeského rodu pánů z Litic a z Potštejna se stal Drslav, zachycený v písemných pramenech jako plzeňský purkrabí v letech 1160–1167 (†). Drslavův syn Oldřich ze Žinkov, poprvé

Obr. 2. Terasa na hraně svahu nad Hlodným. Foto autor, 2009.

objevující se roku 1176, jeden z prvních držitelů šlechtického predikátu, zemřel při třetí křížové výpravě v Palestině roku 1192. Zanechal po sobě dva syny, a to Oldřicha (1196–1216) a Protivu (1183–1219).^{40/} Po Oldřichově smrti roku 1216 připadly Litice na Plzeňsku jeho bratru Protivovi, za jehož synů se rod rozdělil do dvou větví – litické a potštejské.^{41/} Prvý ze synů Protiva (1235–1245) drží Litice na Plzeňsku a Žinkovy, druhý Půta (1254–1289) staví nad Žinkovami nový hrad pojmenovaný po sobě Potenstein.^{42/} Příchod Půticů do východních Čech je kladen do vlády Přemysla Otakara II. či Václava II.^{43/} Za prvního z Půticů přišedšího na Divokou Orlici považujeme Půtu, syna Půty z Křimic, který by na základě Sedláčkem uvedené zprávy, zmiňující k roku 1287 Půtu z Mladého Potštejna, mohl být zakladatelem Potštejna ve východních Čechách.^{44/} Nevíme však, k jakému Potštejnu se přídavek mladý vztahuje, a tak za první prokazatelný záznam o východočeském Potštejnu považujeme údaj z roku 1312 dokládající pobyt Procka a Mikuláše z Potštejna (syn a vnuk zmiňovaného Půty) na Potštejně na Divoké Orlici v souvislosti se sporem mezi Potštejnou a pražskou patricijskou rodinou Pušů, do něhož se zapojili i další

Obr. 3. Údolí říčky Bělé, vpravo stejnojmenný vrch s hradem Hlodným pod vrcholem. Foto autor.

účastníci.^{45/} Tvrdé podmínky jeho vyřešení vyústily v loupeživou činnost Mikuláše, kterou zakončilo až roku 1339 dobytí Potštejna moravským markrabětem Karlem. O dva roky později v roce 1341 byla navrácena většina majetků (mimo Chocně a Potštejna) nejstaršímu Mikulášovu synu Ješkovi. V roce 1355 byl purkrabím na Potštejně jmenován Půta z Častolovic, který řídil jeho opravu. O rok později (1356) došlo k vykoupení potštejnského panství od Mikulášova syna Jana z Potštejna a jeho bratrů Karlem IV.^{46/} a o další rok později (1357) daroval Karel IV. Čenkovi z Potštejna žampašské panství a Čeněk se stává předkem nového rodu Žampašských z Potštejna.^{47/}

Předkem pánů z Častolovic, hlásících se k Půticům erbem tří kosmých pruhů pošikem,^{48/} se stal Půta z Častolovic (1342–1397).^{49/} Jak získal Půta Častolovice, nevíme. August Sedláček položil jejich vznik do 13. století a na základě vlastního jména spojil s někým z rodu Ronovců, u nichž se Častolov nebo Čeněk často objevují.^{50/} Jaroslav Láska připisuje zisk Častolovic některým z Půticů do doby kolem roku 1280.^{51/} Roku 1345 se Půta vyznamenal v bitvě proti Polákům, o deset let později (1355) se stává královským purkrabím na hradě Potštejně.^{52/} V roce 1387 koupil

skuhrovské a rychmberské panství, městečko Týniště (nad Orlicí),^{53/} před rokem 1393 získal panství na horním toku Bělé a spolu s ním snad i hrad Hlodný, neboť je k tomu roku doložen jako patron kostela v Uhřínově.^{54/} Po smrti Půty staršího z Častolovic († 1397) vstupuje na scénu jeho syn Půta mladší z Častolovic (od 1365),^{55/} jehož manželkou se stala Anna, kněžna Osvětimská. Vzestup rodu vrcholí za Půty nejmladšího z Častolovic rozmnoživšího rodové majetky jak ve východních Čechách, tak (a to především) v Kladsku a ve Slezsku, roku 1434 získává dědičně Minsterberské knížectví. Rok nato však umírá a s ním odchází také poslední mužský potomek rodu pánů z Častolovic.^{56/}

První zpráva o osídlování kraje v povodí obou Orlic pochází z roku 1227, kdy ve své závěti odkazuje Kojata Hrabšic z Hněvina mostu svým služebníkům počátky kolonizačního díla.^{57/} Petráš (Bertram, Beltrám), podle Josefa Vítězslava Šimáka potomek jednoho ze dvou bratrů, Sezemy nebo Miloty, služebníků zmiňovaného Kojaty Hrabšice, kteří získali část mezi Tichou a Divokou Orlicí, se stal předkem rodu pánů ze Zebína (erbu lovců trubky).^{58/} Užití přídomku ze Žampachu pány ze Zebína je poprvé písemně doloženo v letech 1308–1310 v souvislosti s Petrem ze Žampachu, jehož vztah k Petrášovi není vyjasněn.^{59/} Snad jako odměnu za osídlení Žampašska získali příslušníci rodu ze Žampachu (erbu trubky – Zebínští) do dědičného držení dosud neosídlená území na horním toku Bělé v Orlických horách.^{60/} Novými centry majetků se tak stal Uhřínov na horním, Černíkovice na středním, a okolí Bolehoště na dolním toku Dědiny.^{61/} Bolehošť se v písemných pramenech připomíná jako majetek Buzka z Přepych a Bolehoště a Jana Zelence z Bolehoště, příslušníků jedné z větví hlásící se svým erbem k rodu pánů ze Žampachu (erbu trubky) roku 1404. První zmínka o nich pochází z roku 1394, kdy opočenský majitel Půta mladší z Častolovic postoupil platy zdejších poddaných opočenskému kostelu.^{62/} Černíkovice se v písemných pramenech objevují poprvé roku 1369 ještě s německým jménem Grunow (Grünau),^{63/} přesto bychom mohli jejich počátky hledat hlouběji. V jihovýchodním nároží kostelní lodi byl při opravě kostela zaznamenán druhotně použitý pateční kus ostění portálu datovaný použitím tzv. drápků ve výběhu profilace do druhé třetiny 13. století.^{64/} Jako majetek pánů ze Žampachu (erbu trubky) se připomínají roku 1376 v souvislosti s patronátním právem Koldy ze Žampachu k černíkovickému kostelu.^{65/} Uhřínov se v písemných pramenech objevuje mezi lety 1354–1369 v souvislosti s výkonem patronátního práva k uhřínovskému kostelu Janem Ovčífrem ze Žampachu (erbu trubky), jemuž je přisuzována i stavba hradu Hlodného.^{66/} Roku 1364 se jako patron kostela v Lukavici připomíná Pešík z Uhřínova, u něhož však nevíme, zda byl v nějakém vztahu k pánům ze Žampachu.^{67/} Možnost určitého spojení mezi Uhř-

novem a Černíkovcemi v osobě Jana Ovčírě ze Žampachu uvádí již August Sedláček.^{68/} Josef Vítězslav Šimák navíc předpokládá, že k Černíkovcům patřily i lesy výše v horách odstoupené potom z části Mutinovi, kde si na hranicích postavil Jan Ovčír z Žampachu nový hrad Hlodný, který se stal centrem drobného šlechtického majetku tvořeného původně vesnicemi Velkým a Malým Uhřínovem.^{69/}

Dalšími z těch, kdo se podíleli na osídlování krajiny podhůří Orlických hor, byli příslušníci moravského rodu z Drnholce (erbu lekna), přišedší do východních Čech z jižní Moravy v polovině 13. století, kteří za provedení kolonizace Lanšperska v oblasti na Tiché Orlici dostali od krále za odměnu do dědičné držby území při říčce Kněžné.^{70/} Za zakladatele rodu pánů z Rychnova považujeme Heřmana z Drnholce, který poprvé používá predikátu z Rychnova (Hermanus de Richenawe) roku 1258 jako svědek na listině krále Přemysla Otakara II.^{71/} Po něm se na scéně opět objevují zřejmě až jeho vnukové Jetřich, Albert a Heřman z Rychnova. Jetřich s Albertem potvrzují roku 1378 rychnovským soukeníkům cechovní pořádek.^{72/}

S rodem pánů z Rychnova byl zřejmě spřízněn i rod kolonizující území na nejhořejším toku Kněžné a Liberském potoce, páni z Rychmberka.^{73/} Prvním písemně zmiňovaným je Vilém z Rychmberka (1310). Za jeho nástupce jsou považováni Heřman, Držislav, Oldřich, Ješek a Jeruše z Rychmberka v souvislosti s pohnáním před zemský soud pražským kanovníkem Hroznatou za vypálení jeho Pěčina a Rokytnice.^{74/} Na počátku druhé poloviny 14. století držel Rychmberk Heřman, Oldřich a Dobeš.^{75/} V té době je hrad střediskem nevelkého panství tvořeného Liberkem a Nebeskou Rybnou.^{76/} Dobeš se dále nepřipomíná a Heřman s Oldřichem prodávají roku 1367 Rychmberk bratřím Janovi a Vznatovi ze Skuhrova.^{77/}

Oba bratři Jan a Vznata ze Skuhrova patřili k příslušníkům moravského rodu pánů z Meziříčí (erbu křídla), kteří získali Skuhrov někdy na přelomu 13. a 14. století.^{78/} Jejich otec Tas ze Skuhrova, syn Jana z Meziříčí, použil poprvé přídomku ze Skuhrova roku 1320 při svědectví v dohodě mezi Mutinou z Dobrušky a dobušskými měšťany.^{79/} V roce 1321 vykonává Tas spolu se svým otcem, jenž zemřel někdy po roce 1321, otcovým bratrem a svým strýcem Dobešem z Tasova a svými bratry Janem a Vznatou, patronátní právo ke kostelu v Solnici.^{80/} Oba bratři Tas i Vznata, připomínaní již roku 1317, pak drží hrad společně až do třicátých let 14. století, po rozdělení majetku (1338) pouze Tas. Po něm se v roce 1351 Skuhrova ujímají jeho synové Jan se Vznatou, společně až do roku 1361, poté pouze Jan a po jeho smrti (po 1367 a před 1376) se opět vrací Vznata.^{81/} Ten umírá bez přímých dědiců

Obr. 4. Vrchol Bělá – situace v místě předpokládaného dvora. Foto autor, 2009.

někdy před rokem 1384, panství jako odúmrtí připadá králi, ovšem s výjimkou Skuhrova, jenž snad jako dědictví získali Jan a Jaroslav z Meziříččí. Roku 1387 prodal Jan z Meziříččí Skuhrov spolu s Rychmburkem Půtovi z Častolovic a Bočkovi z Kunštátu.^{82/}

Nejstarší údaj, jež dáváme do souvislosti s existencí Skuhrova, se objevuje v Dalimilově kronice k roku 1279, kdy Mutina Skuhrovský, pokládáný za předka rodu pánů z Dobrušky, bojuje ve východních Čechách u Albrechtic (nad Orlicí) proti Braniborům.^{83/} Páni z Dobrušky, podílející se na kolonizaci východních Čech – v podhůří Orlických hor na středním a horním toku Dědiny (Zlatý potok), jsou počítáni do rozrodu západočeských Půticů, k nimž se svým erbem hlásí (pruhu pošikem).^{84/} Zakladatele rodu přesně neznáme. Roku 1223 se poprvé objevuje Sezema z Kostomlat.^{85/} Na základě fragmentu pečeti se ztečným žebříkem, připojené k listině týkající se donace vsi Opočnice pro klášter ve Vilémově, se zdá, že by Sezema z Kostomlat mohl patřit spíše k pánům z Choustníku a Poděbrad.^{86/} Sezema z Kostomlat se po roce 1265 ztrácí, po něm se objevuje v letech 1282 až 1289 Mutina z Kostomlat, jehož vztah k Sezemovi není jasný.^{87/} Erb Mutiny z Kostomlat na pečeti přivěšené

k listině z roku 1284 se podobá erbovnímu znamení Sezemy z Dobrušky použitému o osmdesát let později v roce 1364 na privilegiích města Dobrušky.^{88/} Po Mutinovi z Kostomlat drží majetek v první polovině 14. století Sezema, jehož jediná dcera Perchta daruje Kostomlaty roku 1346 svému synovi Půtovi z Častolovic.^{89/} Mohli bychom se tedy přiklonit k hypotéze, že Mutina z Kostomlat, snad syn Procka z Potštejna a zeť Sezemy z Kostomlat,^{90/} získal pozemky v podhůří Orlických hor při Dědině a Bělé. To by nás mohlo navést k (re)konstrukci, že to byl on, kdo je v Dalimilově kronice nazván po tehdy již existujícím, ovšem v té době sotva čerstvě založeném sídle, sice Mutinou Skuhrovským,^{91/} který však tohoto predikátu dalece nepoužívá, vždyť teprve na osmdesátá léta 13. století předpokládáme výstavbu cihelného hradu Mydlovar.^{92/} Jemu bychom mohli připisovat nejen založení ženského cisterciáckého kláštera v Sezemicích,^{93/} ale pravděpodobně i přivedení cisterciáckých mnichů na dolní tok Dědiny.^{94/} Titíž pak z nově vzniklého svatopolského kláštera kolonizují i rozsáhlé podhorské oblasti kolem Dobřan, Deštného a Osečnice.^{95/} Protože se zájem pánů z Dobrušky soustředí především do míst, jež se stanou základem jejich rodové domény a ke kolonizaci celé rozsáhlé oblasti nemají dále dostatek sil, otevře se prostor pro vstup dalšího rodu, pánů ze Žampachu (erbu trubky), kteří již jako zkušení kolonizátoři získají za odměnu do dědičného držení sporadicky osídlené oblasti na středním a horním toku Bělé s výjimkou již existujícího Skuhrova. Ten se rázem stává z původně snad plánovaného centra oblasti pouze hraničním sídlem a jako takový jej na přelomu 13. a 14. století získává Jan z Meziříčí. Značná rozdrobenost pozemkové držby v prostoru podhůří a Orlických hor tedy nesouvisí ani tak se záměrem, jež by ostatně postrádal valného smyslu, spíše jde o výsledek vzájemného působení hospodářských, politických a rodově-příbuzenských vztahů. K opětovnému scelování pozemkové držby a snahám o vznik jediného dominia začne docházet zvolna od poloviny 14. století, kdy se na scéně objevuje další rod hlásící se svým erbovním znamením čar pošikem k Půticům, páni z Častolovic.

Vraťme se do roviny při říčce Dědině, kde se na dohled svatojakubského kostela ve Vysokém Újezdu nachází obec Klášter nad Dědinou, ležící v místech zaniklého cisterciáckého kláštera Svaté Pole.^{96/} Kdy došlo k založení kláštera, ani okolnosti jeho vzniku nejsou přesně známy.^{97/} Poměrně velkou životnost si udržel dnes již překonaný názor Sedláčkův, že se tak stalo již v polovině 12. století,^{98/} který po něm ještě dlouho při životě drželi další autoři,^{99/} snad i mateni lidovou tradicí spojující obě místa,^{100/} pro niž se jednou z opor mohl stát zvonek Sanktus ze 14. nebo 15. století přenesený na Vysoký Újezd z kostela sv. Jana na Svatém Poli

Obr. 5. Mezní pás v osadě Tisovec. Foto autor, 2009.

(Klášter nad Dědinou) roku 1803.^{101/} Josef Vítězslav Šimák připisuje založení kláštera s ohledem na jeho malý majetek nějakému neznámému východočeskému šlechtici, dalšími badateli je jeho vznik spojován v souvislost s Vojslavou, jejíž jméno se zachovalo v nápisu vyrytém na kameni v severní zdi vysokoújezdského kostela.^{102/}

Starší řádová tradice sice klade počátky kláštera Svaté Pole již do roku 1149 jako osadu vyšlou z kláštera v Hradišti nad Jizerou (dnes Mnichovo Hradiště), ovšem cisterciácké opatství v Hradišti nad Jizerou vzniklo až později, a to nejdříve roku 1177, kdy měli cisterciáci převzít již existující benediktinský klášter.^{103/} Spolehlivě je však existence hradištského cisterciáckého kláštera písemně doložena teprve k roku 1184 v souvislosti s uvedením opata Teodorika mezi svědky na listině knížete Bedřicha vydané pro klášter v Plasích.^{104/} Svatopolský klášter sám se v písemných pramenech objevuje poprvé až roku 1272 v záznamu z jednání řádové generální kapituly pověřující opaty z Morimundu a Žďáru (nad Sázavou) provést inspekci ve Svatém Poli a shledají-li jej vhodným, uvést do něj konvent z Hradiště nad Jizerou.^{105/} Za doklad o užší vazbě mezi Svatým Polem a Hradištěm nad Jizerou můžeme

Obr. 6. Mezní pás Malého Uhřínova nad Benátkami. Foto autor, 2009.

považovat vizitace hradištského opata, jejichž provádění náleželo podle cisterciáckých statut vždy otci opatu mateřského kláštera.^{106/} První opat ve Svatém Poli je písemně doložen ještě o dvacet let později k roku 1292.^{107/} Již Josef Kurka na základě papežské odpovědi ve věci zásahu pražského arcibiskupa v roce 1381 do exempce českých a moravských cisterciáků soudil, že klášter Svaté Pole musel být založen nejdříve mezi lety 1252 až 1260.^{108/} Pokládaje tedy založení svatopolského kláštera do padesátých let 13. století, usuzoval dále na základě položení klášterního zboží v sousedství pánů z Dobrušky Deštné v Orlických horách a svatopolský les mezi Bolehoští a Křivicí, že skutečnými zakladateli se mohl stát někdo z Půticů – předek budoucích pánů z Dobrušky, příšedších zhruba v této době do východních Čech z Plzeňska, kteří spolu přivedli několik mnichů z Pomuku, a společně s darováním území tak přispěli k tomu, že zde mohlo vzniknout řádné opatství.^{109/} Podobně ovšem o něco později, konkrétně na rok 1273, respektive 1274, kladl vznik kláštera i Jaroslav Láska, jenž jeho založení připisoval předkovi pánů z Dobrušky Mutinovi Skuhrovskému, sedícímu v roce 1279 na Skuhrově nebo ještě pravděpodobněji jeho otci či tchánu Sezemovi z Kostomlat,

který snad mohl založit i ženský cisterciácký kláštera v Sezemicích na Pardubicku.^{110/}

Za datum vzniku svatopolského kláštera, jehož počátek je spojován s potomky Půticů – předky pánů z Dobrušky,^{111/} je dnes obecně přijímán rok 1272.^{112/} Přičemž se zdá, že přes svou krátkou existenci, náhle ukončenou za husitských válek kolem roku 1420,^{113/} poté již nebyl zničený klášter obnoven a jeho zboží se dostalo do rukou zástavních držitelů,^{114/} sehráli právě svatopolští cisterciáci nepochybně důležitou roli v osídlování krajiny v Orlických horách a jejich podhůří.^{115/}

III. STOPY VRCHOLNÉ KOLONIZACE

Přesuňme nyní pozornost na horní tok říčky Bělé, kde se pokusíme sledovat dochované stopy osídlovacího procesu v době vrcholné kolonizace. Prostor, na který se zaměříme, je na západě ohraničen strmě spadajícími boky údolí říčky Bělé, Antoniíným údolím, na severu údolím Huťského potoka, na východě nejhořejším tokem říčky Kněžné,^{116/} na jihu jejím bezejmenným pravostranným přítokem a pod jejím soutokem s Uhřínovským potokem pak hranicemi malouhřínovského katastru s katastrem debřeckým a lukavickým.^{117/} Nutno však mít na zřeteli, že takto vymezené území je konstruktem, jenž nemáme historicky potvrzen.

Hospodářským centrem našeho panství tvořeného Velkým a Malým Uhřínovem,^{118/} Bukovým,^{119/} a Tisovcem^{120/} se stal Velký Uhřínov^{121/} s tehdy ještě dřevěnou stavbou^{122/} kostela sv. Vavřince.^{123/} Uhřínov je připomínaný v písemných pramenech pouze nepřímo roku 1354 a 1369 v souvislosti s výkonem patronátního práva Jana Ovčáře ze Žampachu k uhřínovskému kostelu a roku 1364 v predikátu Pešíka z Uhřínova jakožto patrona lukavického kostela.^{124/} Vztah Pešíka k pánům z Žampachu neznáme, podobně jako odpověď na otázku, zda měl v Uhřínově nějaký majetek nebo sídlo, jak by z predikátu vyplývalo.^{125/} Podle posledních poznatků Bohumíra Dragouna se zdá, že nejstarší sídlo související se vznikem Uhřínova mohlo zaujmout místo na skalce vybíhající ze svahu mělkého údolí v příhodné poloze v pramenné části uhřínovského potoka.^{126/}

Nejstarší záznam zachycující k roku 1411 ves Tisovou považuje Jaroslav Šůla, stejně jako všechny ostatní záznamy zmiňující se o vsi Tisová až do roku 1651, za vztahené na jinou lokalitu nacházející se v trojúhelníku Solnice – Kvasiny – Lukavice.^{127/} V případě nejstarší zmínky datované k roku 1411 se totiž měli obyvatelé Tisovce podle nadace Jana, Jetřicha a Hynka z Rychnova spolupodílet na vydržování kaplana při novém oltáři v rychnovském kostele. Druhá zpráva z roku 1497 zachycuje Tisovou již

jako pustou při prodeji dílu Albrechta z Rychnova Vilémovi z Pernštejna. Z obou zpráv tak vyplývá, že Tisovec podruhé jmenovaný jako Tisová ležel na rychnovském panství,^{128/} zatímco Uhřínov se svým okolím patřil k panství litickému.^{129/} Na základě Šulou předložených faktů se můžeme přiklonit k závěru, že písemné prameny až do poloviny 17. století zachycují odlišnou lokalitu – zaniklou ves Tisová. V písemných zprávách se tedy „uhřínovský“ Tisovec poprvé objevuje až v polovině 17. století.^{130/}

Archeologická situace dostupná pro potvrzení či vyvrácení existence podhradní vsi v místech mezi osadami Bělá a Tisovec v době vrcholné kolonizace je dosti chudá. K dispozici je pouze sběr střepů středověké keramiky datované do 14. století.^{131/} Stopy po obydlích, které se v celém prostoru nacházejí, lze na základě jejich charakteru, nálezů (keramika, sklo apod.) a map přisoudit stavbám zpusťlým po roce 1945. Pozůstatky středověkých obydlí zde neregistrujeme.

Nejzřetelnějšími a patrně také jedinými dostatečně rozeznatelnými pozůstatky středověkého osídlení tak pro nás zůstávají reliktů zaniklé plužiny, z nichž nejnápadnější se nachází v lese vzdáleném 200 m východně od vrcholu Bělá (682 m n. n.) na plošině pod ním.^{132/} Jedná se o dva pásy o šířce kolem 100 m a maximální zachovalé délce 250 m s podélnou osou orientovanou sever – jih. Na jižní straně jsou ohraničeny lesní cestou, na severní straně končí přirozeně na hraně prudce klesajícího svahu údolí říčky Bělé.^{133/} Oba pozemky v současnosti využité jako louka jsou na císařských otiscích stabilního katastru vedeny ještě v kultuře pole.^{134/} V jihovýchodním a jihozápadním rohu jsou patrné pozůstatky stavení zachycené na mapách stabilního katastru.^{135/} Další fragmenty plužiny jsou roztroušeny na mnoha místech, a to buď v podobě útržků valovitých nebo schodkovitých mezních pásů či drobnějších teras vzniklých snášením kamenů na okraj pole.^{136/} Takové schodkovité pásy se vyskytují především při hraně údolí Bělé mezi Malým Uhřínovem a Tisovcem a dále na jižním okraji vrcholu Bělé na hraně nad údolím potoka. Patrně snaha o úpravu vodního režimu polí mohla, mimo vytváření terasovitých mezních pásů, vést též i ke vzniku příkopů mezi jednotlivými pásy, jak se na některých místech zachovaly v případě plužiny Bukového.^{137/}

Středověký původ hledáme i u kamenných hromad (o výšce do 1 m) nacházejících se jak při okrajích zemědělsky obhospodařovaných pozemků, tak ale i uprostřed polí, například při výraznějších terénních vlnách či v souvratích.^{138/} Jižně od nejvyšší kóty Bělé se na plošině nachází tři poměrně pravidelné menší hromady kamení. Podle zjištění Bohumíra Dragouna nepředstavují pozůstatky žádného technologického celku (pec apod.).^{139/} Mohly by souviset buď s lesním hospodářstvím, konkrétně s čištěním lesních pozemků pro výsadbu stromků^{140/} nebo se zemědělskou

Obr. 7. Pohled na plužinu Bukového sbíhající se ke vsi. Foto autor, 2009.

činností.^{141/} Podobné kamenné hromady jsou rozesety i na mnoha dalších místech. Se snášením kamene z polí počítáme v různé intenzivně prakticky po celou dobu zemědělského využívání pozemku.

Za povšimnutí stojí také mezní pásy ležící při okraji sledovaného území. Jednu skupinu čtyř zachovaných valovitých mezních pásů nacházíme ve svahu údolí Huťského potoka, druhou spolu s několika kamennými hromadami v podobné poloze na prudce klesajícím svahu údolí Kněžné pod zpustlou vsí Bukovým.^{142/} V obou případech je jejich podélná osa vedena kolmo na vrstevnice, svými rozměry i uspořádáním se podobají jiným zachovaným, nacházejícím se na katastru Malého i Velkého Uhřínova.^{143/} V případě jednoho z pásů pod Bukovým je dobře viditelné jeho zalomení na vrstevnici prakticky v pravém úhlu v místě, kde svah přechází v hranu a padá dolů příliš prudce. Určitá nepravidelnost ve vedení jak jednotlivých pásů, tak i celých svazků se vyskytuje běžně, ukázkou je například propnutí tratí Velkého Uhřínova, jak je registrujeme na mapách stabilního katastru. Nepochybně byla při jejich zaměřování sledována snaha co možná optimálního využití daných přírodních podmínek, nicméně úplné zlomení průběhu není příliš obvyklé.^{144/}

Obr. 8. Zalomení mezního pásu ve svahu údolí Kněžné u vsi Bukový. Foto autor, 2009.

Podobná situace se opakuje i v případě místa hledané středověké vsi u dnešního Tisovce. Zde celý úsek sleduje vrstevnice a kopíruje jejich zalomení v údolí drobné vodoteče. V dolní části pokračuje na protější svah pod hradem, v horní až na plochý vrchol Bělé nad Hlodný, kde je situace méně přehledná a kde předpokládáme existenci dvora.^{145/}

Mimo reliktní středověké plužiny a nepočtených archeologických nálezů^{146/} můžeme sledovat stopy v místních jménech zachovaných v císařských otiscích stabilního katastru. Hranice katastrů Velkého a Malého Uhřínova se stýkají tečně při Uhřínovském potoku. Trať plužiny níže položeného Malého Uhřínova běžící směrem na sever přestává být zřetelná zhruba na čáře Velkého Uhřínova, kde se objevuje název trati Tisovec. Necelý kilometr dále na sever se při obou březích vodoteče bezejmenného potoka^{147/} nachází osada Tisovec a nad ním vzhůru od cesty vedoucí od Velkého Uhřínova k Hlodnému Bělá (Bielai, Bilay).^{148/} V tomto prostoru se setkávají dva úseky plužiny oddělené cestou, po vrstevnicích orientovaný svazek nacházející se ve spodní části jihozápadního svahu a nad ním kolmo přes vrstevnice jdoucí druhý svazek stoupající na vrchol kopce. Zda oba svazky patřily k hledané středověké vsi nebo se jednalo o úsek plužiny Velkého Uhřínova,

nedokážeme rozhodnout. Jejich příslušnost k Malému Uhřínovu, přestože se dnes nachází na jeho katastru, považujeme spíše za nepravděpodobnou s ohledem na vzdálenost od jádra vsi.^{149/}

Při hledání polohy, kterou středověká ves mohla zaujmout, se postupně vydělila dvě od sebe nepřilíživě vzdálená pravděpodobná stanoviště při vodotečích tvořících levostranný přítok Bělé. První z nich se nachází v prostoru mělkého údolí dnes spíše sezónní vodoteče pravostranně přítékající do potoka protékajícího pod hradem Hlodným, druhé v prostoru zhruba kolem dnešní osady Tisovce.^{150/} Obě stanoviště jsou jak z hlediska přístupu k vodnímu zdroji, tak z hlediska mikroklimatických podmínek – jižní a jihozápadní svah – poměrně příznivá. V obou se objevují menší vodní nádržky nebo alespoň stopy po nich,^{151/} k jejichž blízkosti obecně připisuje Ervín Černý blízkost existence osady.^{152/}

Vznik dnešní osady Tisovce můžeme souhlasně s Jaroslavem Šůlou klást do první poloviny 17. století, spíše však ještě do období těsně před třicetiletou válkou,^{153/} kdy dochází k postupnému znovuzískávání kdysi zemědělsky již využívaných ploch.^{154/} Oprávněným by mohl být i původ jména Tisovce spojovaný do souvislosti se sklářstvím – Kiesau (Křemenný palouk).^{155/} Rozmístění jednotlivých stavení při pravém břehu potoka sice respektuje pásy, ovšem s ohledem na jejich vedení po vrstevnicích k němu probíhá kolmo a proti ostatním vsím lze jejich uspořádání označit spíše za rozvolněné. Situace na levém břehu je nečitelná. Podobně jako v případě Tisovce pokládáme i vznik po roce 1945 zpustlé osady Bělá do první poloviny 17. století,^{156/} nejspíše v souvislosti s dřevařstvím. Odlišný – zahradnický – způsob hospodaření doplňující jinou primární činnost nevyžadoval takové výměry, což společně s živelnějším charakterem osídlování, při němž již nebylo třeba organizovat hospodaření na výměře celé vsi tak, jako tomu bylo ve středověku, vedlo k rozrušování původní pluziny, a tím ke vzniku nových celků.

Nutno podotknout, že přes veškerou snahu zcela jednoznačně přesvědčivou odpověď na otázku existence středověké vsi nacházející se někde v prostoru kolem dnešní osady Tisovec v době kolonizace za současného stavu nemáme. Domníváme se ale, máje na vědomí podmíněnost všech uvedených zjištění, že se mohla nacházet na jižním – jihozápadním svahu pod vrcholem Bělé kolem nevýrazné vodoteče, na níž registrujeme stopy po několika přehrazeních.^{157/} Po zániku středověké vsi z důvodů, které nám nejsou známy a o nichž můžeme pouze uvažovat,^{158/} došlo k rozdělení její pluziny resp. připojení jejích nejhodnotnějších částí k oběma sousedním vsím, Malému Uhřínovu, jehož katastr je výrazně protažen právě tímto směrem, a Velkému Uhřínovu, zbytek hospodářsky nadále nevyužívaných pozemků si bral

zpět les. I s ohledem na výklad názvu Tisovec uvedeným Jaroslavem Šulou bychom této vsi přisoudili spíše jméno Bělá související zřejmě s mnohem starším hydronymem, jež se nejenom v Orlických horách samých vyskytuje v mnohem více případech.^{159/} Sama souvislost zaniklé středověké vsi Bělá s pozdější osadou zpusťou po roce 1945 je toliko pouze převzetím starého místního názvu pozdější osadou. Jednu z funkcí vsi bychom s ohledem na blízkost hradu Hlodného a hospodářského dvora mohli snad hledat i ve funkci hospodářského zázemí hradu či podhradí,^{160/} spolu s existencí pro chod hospodářství potřebného mlýna využívajícího soustavy vodních nádržek.

IV. HLODNÝ

Zakladatele panského sídla hradu Hlodného neznáme. V písemných pramenech se hrad po dobu své existence nevyskytuje. První zmínka jej zachycuje až jako pustý k roku 1576 v souvislosti s dělením panství mezi syny Benjamina z Vlkanova.^{161/} Stavba hradu je připisována Janu Ovčářovi ze Žampachu (1354–1369).^{162/} Po získání panství Pütou nejstarším z Častolovic (před 1393) dochází k vytvoření celistvé domény a nepotřebný malý hrad je pravděpodobně ponechán svému osudu.^{163/}

Jednodílná dispozice zaujala skalnatý výběžek pod plochým vrcholem Bělé vystupující vysoko nad údolím stejnojmenné říčky při jejím levém břehu. Od převýšené plochy byl hrad oddělen přírodní rozsedlinou upravenou do podoby šijového příkopu, z něhož vybíhal na západní méně strmou stranu příkop s valem postupně se ztrácejícím ve svahu zhruba v polovině délky jádra, dále již nebyl zapotřebí, neboť zde svah padá strmě dolů. Podobně tomu je i po celé délce druhé boční východní strany, kde prudký svah přechází na mnoha místech v strmou skálu.^{164/} Skalnatý výběžek nesoucí jádro se za palácem zužuje a přechází ve skalní výchoz tvořící jednotlivé stupně. Zbývá část terénu klesá strmě do údolí. Přístup z cesty pod hradem kolmo vzhůru je poměrně obtížný, a proto nepovažujeme závěr, že nezajištění skalnaté opyšní části klesající do údolí je důkazem o nedokončenosti sídla, za pravděpodobný.^{165/} V čele hradu jsou nad šijovým příkopem patrné zbytky na maltu spojované kamenné hradby a další útržky zdíva se nachází v příkrém svahu na východní boční straně. Přední části jednoznačně dominuje mohutný suťový kužel, jenž považujeme za pozůstatek bergfritu.^{166/} Na opačném pólu dispozice se v zadní části nacházejí pozůstatky nejspíše dvouprostorového paláce zachované ve formě terénní deprese ohraničené stopami obvodového zdíva patrného zvláště na západní boční a jižní zadní straně.^{167/} Téměř po celé západní straně je dobře viditelná obvodová hradba zachovaná ve formě valovitého tělesa, jehož snížení před palácem může být spíše než

Obr. 9. Hlodný – celkový pohled přes šjíjový příkop. Foto autor, 2009.

stopami po vstupní brance důsledkem vyústění dnešní pěšiny stoupající po nejschůdnějším severním svahu nahoru do hradu.^{168/}

S přístupem do hradu můžeme počítat zřejmě přes šjíjový příkop po dřevěném mostu (délka přemostění kolem 20 m) z plošinky pod skalnatým zakončením vrcholu nad hradem,^{169/} ze svahu pod tímto místem máme velký počet sběrů drobných úlomků středověké keramiky.^{170/} Na východní boční straně se mimo útržků v přední části hradu projevuje obvodová hradba méně. Ve směru od paláce k čelu ji registrujeme jako málo čitelnou terénní vlnu při okraji skály končící náhle na výběžku drobné skalní průrvy v místech mezi věží a palácem. Na rozdíl od čela v ní neregistrujeme stopy po vyzdívce.^{171/} Vysvětlení jinak značně nejasné situace v tomto místě by nejlépe objasnila existence vstupní branky přístupné po pěšině vedené po vrstevnici svahu, dnes zasypané pod destrukcí zdiva. Rozšiřující se ploché dno příkopu při severní straně zajištěné drobným valem odklánějícím se směrem dozadu od osy jádra vytváří přibližně trojúhelníkový prostor, který by mohl po ohrazení plotem poskytnout místo pro nejnútnější část zázemí přímo v bezprostřední blízkosti hradu.^{172/} Doklady pro jeho existenci však nemá-

me.^{173/} Hospodářské zázemí hradu zřejmě tvořil dvůr, jehož nepříliš patrné stopy je možné registrovat přímo na plochem vrcholu Bělé nad hradem.^{174/}

S ohledem na rozměry hradního kopce, úspornou velikost jádra, suťový kužel v přední části zabírající celou šířku dispozice a množství kamene po bočních svazích se zdá, že se hrad v minulosti nestal oblíbeným zdrojem levného stavebního materiálu, jehož je naštěstí v okolí dostatek. Na lokalitě dále registrujeme množství úlomků malty převážně na strmých svazích více podléhajících erozi. V samotném jádře její stopy nenacházíme, mimo suťový kužel, na nějž však platí předchozí konstatování. Archeologické nálezy máme, kromě prostoru pod spočinkem u předpokládaného nástupu na most, především z východní boční strany na svahu pod suťovým kuzelem věže kolem paty obvodové hradby. Jedná se o střepy středověké keramiky určené rámcově do 14. století, v případě střepu s okružím snad i do jeho počátku, přesah do konce 13. století je už spíše nepravděpodobný.^{175/} Časově tedy odpovídají tyto nálezy, stejně jako již dříve publikované,^{176/} předpokládané době existence lokality. Na základě shora uvedených poznatků a předpokladů řadíme Hlodný podle soudobé hradní typologie do kategorie bergfritové dispozice – hradu s útočištnou věží nejčastěji v čele a palácem v zadní nejlépe chráněné části.^{177/}

ZÁVĚR

Sledovali jsme stopy vrcholné kolonizace na jednom z malých panství, na něž se celá oblast Orlických hor rozpadala, ležícím na nejhořejším toku Bělé v oblasti klimaticky blízké horským podmínkám. Z důvodu chybějící opory v písemných pramenech jsme se pokusili o jeho vymezení pomocí reliktů vrcholně kolonizačního procesu in situ. Úroveň zachování archeologické situace je závislá na řadě faktorů – kvalitě půdy, poloze, dostupnosti, které se staly důležitými pro udržení osídlení po skončení teplotního optima nebo obnovení hospodaření na zpustlých plochách v pozdější době. Na sledovaném území se tak setkáváme jak s dobře zachovanou plužinou Bukového (jednořadá krátká lesní lánová ves), tak částečně zachovanými úseky plužiny Malého Uhřínova (dvouřadá krátká lesní lánová ves se sbíhající se záhumenicovou plužinou) i s téměř vymazanou plužinou Velkého Uhřínova (dvouřadá krátká lesní lánová ves s vějířovitou záhumenicovou plužinou).^{178/} U všech vidíme menší počet usedlostí (zhruba 8–10) s výjimkou Velkého Uhřínova (kolem 12). V případě zaniklé středověké vsi v lokalitě Tisovec – Bělá, šlo o malou ves (nejvýše 4–5 usedlostí), využívající volný

a poměrně členitý prostor mezi plužinami Velkého a Malého Uhřínova.^{179/} Po jejím zániku za nám neznámých okolností jsou nejhodnotnější části její plužiny připojeny k okolním vsím a zbylé začínají pustnout, mění se v les. Při pozdějším znovuosídlování dochází k vzniku nových funkčních celků, a tím i rozrušování původní struktury plužiny.^{180/} I přes nerovnoměrný stav zachování stop však můžeme dobře sledovat hranici postupu středověkého osídlení ve směru do hor. Až naléhavě působí snaha o maximální využití veškeré dostupné, za daných podmínek zemědělsky ještě využitelné půdy v leckdy extrémních polohách. Bližší poznání struktury a rozsahu osídlení v Orlických horách a jejich podhůří představuje tak i nadále prostor pro další výzkum.

SUMMARY

This article covers the medieval colonization within the upper reaches of the Bělá river situated in the Orlické mountains. The first part describes the colonization process, arrival of particular feudal houses and Cistercian monks' friary. The second part follows the relics of the colonization process within the monitored microregion marked off by the headwaters of the Bělá river and the region alongside the Kněžná river around Uhřínov pod Deštnou aimed mainly on localization of perished medieval village Tisovec together with the description of the feudal domicile – Hlodný castle.

ARCHIVNÍ PRAMENY

- SOKA RK, fond Farní úřad Vysoký Újezd, Pamětní kniha, 1787–1833, inv. č. 2303/1, kart. č. 611
 SOKA RK, fond Farní úřad Vysoký Újezd, Pamětní kniha, 1836–1955, inv. č. 2304/2, kart. č. 611
 SOKA RK, fond Farní úřad Uhřínov pod Deštnou, Pamětní kniha, 1839–1867, inv. č. 2068/1, kart. č. 544
 SOKA RK, fond Archiv obce Klášter nad Dědinou, Kronika obce, 1836–1925, inv. č. 47-1, kart. č. 133
 SOKA RK – knihovna, Paměti obce Velkého Uhřínova do r. 1950, sign. C-0158
 SOKA RK – knihovna, Kronika farního kostela sv. Vavřince ve Velkém Uhřínově, sign. C-0822 (překlad Jan Formánek 2004, originál uložen v Heimatmuseum und Archiv der Heimatlandschaft Adlergebirge in der Patenstadt Waldkraiburg)

EDICE PRAMENŮ

- Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae II. FRIEDRICH, G. (ed.), Pragae 1912.
- Libri confirmationum. Libri primi confirmationum pars altera ab a. 1363 usque ad a. 1369. EMLER, J. (ed.), Pragae 1874.
- Libri confirmationum. Liber primus confirmationum an anno 1354 usque ad a. 1362. TINGEL, F. A. (ed.), Pragae 1867.
- Libri confirmationum. Liber secundus confirmationum ab a. 1369 usque ad a. 1373. TINGEL, F. A. (ed.), Pragae 1868.
- Libri confirmationum. Liber tertius et quartus confirmationum ab a. 1373 usque ad a. 1390. EMLER, J. (ed.), Pragae 1870.
- Libri erectionum archidioecesis Pragensis saeculo XIV. et XV. Liber I (1358–1376). BOROŮVÝ, C. (ed.), Pragae 1875.
- Registra decimarum papalium čili Registra desátků papežských z diecézí pražské. (Z pojednání král. české společnosti nauk VI. Řady svazek 6). TOMEK, W. W. (vyd.) Praha 1873.
- Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae II. EMLER, J. (ed.), Pragae 1882.
- Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae III. EMLER, J. (ed.), Pragae 1890.

LITERATURA

- BAYER, T., BENEŠ, J.: Středověká terasová pole na Šumavě jako hydropedologický fenomén a archeologický problém. In: AR, 56, Praha 2004, s. 139–159.
- BEKOVÁ, M.: Výzkumy v Hrošce a ve Vysokém Mýtě v roce 2005. In: Archeologické výzkumy v Čechách 2005, Supplément 64, Praha 2006, s. 36.
- BOHÁČ, Z.: K některým geografickým aspektům středověkého osídlení v našich zemích. In: HG, 10, Praha 1973, s. 151–167.
- BOHÁČ, Z.: Patrocinia jako jeden z pramenů k dějinám osídlení. In: ČsČH, 21, Praha 1973, s. 369–388.
- BOHÁČ, Z.: Újezdy a Lhoty. Příspěvek k dějinám osídlení středověkých Čech. In: HG, 12, Praha 1974, s. 3–21.
- BOHÁČ, Z.: K metodice studia dějin předhusitského osídlení Čech. In: HG, 17, Praha 1978, s. 3–59.
- BOHÁČ, Z.: K problematice studia feudální pozemkové držby v předhusitských Čechách. In: HG, 18, Praha 1979, s. 5–23.
- BOHÁČ, Z.: Vesnice v sídelní struktuře předhusitských Čech. In: HG, 21, Praha 1983, s. 37–132.
- BOHÁČ, Z.: Osídlení raně středověkých Čech ve světle památek románské architektury. In: FHB, 1, Praha 1979, s. 157–176.
- BOHÁČ, Z.: Geneze sídla a pluziny jako pramen k dějinám osídlení. In: HG, 25, Praha 1986, s. 14–17.
- ČERNÝ, E.: Metodika průzkumu zaniklých středověkých osad a pluzin na Drahanské vrchovině. 1. Text. In: ZČSSA, 15, sešit 4–5, Praha, 1973, s. 50–119.

- ČERNÝ, E.: Další poznatky ke studiu plužin zaniklých středověkých osad na Dražanské vrchovině. In: AH, 1, Brno 1976, s. 91–97.
- ČERNÝ, E.: Typy plužiny zaniklých středověkých osad na Dražanské vrchovině z hlediska vertikální členitosti terénu. In: AH, 1, Brno 1976, s. 99–107.
- DRAGOUN, B.: K problematice středověkého opevněného sídla v Kamenici. In: PAN, 2, Dobruška 1994, s. 75–76.
- DURDÍK, T.: Ilustrovaná encyklopedie českých hradů. 1. vydání, Praha 2000.
- DURDÍK, T.: Ilustrovaná encyklopedie českých hradů. Dodatky. 1. vydání, Praha 2002.
- DURDÍK, T.: Ilustrovaná encyklopedie českých hradů. Dodatky 2. 1. vydání, Praha 2005.
- DUŠKA, J.: Nálezy předhistorické v kraji královéhradeckém. Hradec Králové 1898.
- DUŠKA, J.: Památky po našich pohanských předcích. Jaroměř 1900.
- FELCMAN, O. (ed.): Dějiny východních Čech. V pravěku a středověku (do roku 1526). 1. vydání, Praha 2010.
- FLESAR, A.: Popis historicko-archeologicko-statistický okresu Opočenského. Hradec Králové 1895.
- GRAUS, F.: Dějiny venkovského lidu v Čechách v době předhusitské. 1. díl. Dějiny venkovského lidu od 10. stol. do první poloviny 13. stol. 1. vydání, Praha 1953.
- GRAUS, F.: Dějiny venkovského lidu v Čechách v době předhusitské. 2. díl. Dějiny venkovského lidu od poloviny 13. stol. do roku 1419. 1. vydání, Praha 1957.
- HLADKÝ, L.: Několik poznámek k počátkům města Dobrušky a jejímu opevnění. In: OHP, 11, Rychnov nad Kněžnou 2001, s. 112–120.
- HRAŠE, J. K.: Neue archäologifche Fundorte in Böhmen. In: MCC, Wien 1878, s. 156.
- HRAŠE, J. K.: Ke zprávě o pohřebišti pohanském na Chotěborkách. In: RAT 18, č. 15, 1901, s. 205.
- CHARVÁTOVÁ, K.: Dějiny cisterckého řádu v Čechách. 1142–1420. 1. vydání. Praha 2002.
- CHOTĚBOR, P., SMETÁNKA, Z.: Panské dvory na české středověké vesnici. In: AH, 10, Brno 1985, s. 47–56.
- JIREČEK, H.: Běh kolonisační české až do roku 1200. In: PA, 2, Praha 1857, s. 362–366.
- JIREČEK, H.: Župy Čech severovýchodních až do roku 1200. In: PA, 2, Praha 1857, s. 263–273.
- JIZBA, J.: Místopis a veřejná správa Kostelecka a Rychnovska. Vamberk 1937.
- KALFERST, J., SIGL, J., VOKOLEK, V.: Nové archeologické přírůstky KMVČ v Hradci Králové v roce 1989. In: ZKMVČ-SV 17, č. 1, 1990, s. 3–21.
- KALFERST, J., SIGL, J., VOKOLEK, V.: Archeologické přírůstky v Muzeu východních Čech v Hradci Králové v letech 1990–1991. In: ZMHK, 18/1991–1992, Hradec Králové 1993, s. 7–29.
- KAŠÍČKA, F.: Hospodářské zázemí drobných feudálních sídel ve středních Čechách. In: AH, 10, Brno 1985, s. 57–65.
- KLÁPŠTĚ, J.: Proměna českých zemí ve středověku. 1. vydání, Praha 2005.
- KOLEKTIV: Hradly, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Svazek III. Severní Čechy. 1. vydání, Praha 1984.
- KOLEKTIV: Hradly, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Svazek IV. Západní Čechy. 1. vydání, Praha 1985.
- KOLEKTIV: Hradly, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Svazek VI. Východní Čechy. 1. vydání, Praha 1989.

- KOUŘIL, P., PRIX, D., WIHODA, M.: Hradý českého Slezska. 1. vydání, Brno – Opava 2000.
- KRZEMIENŠKA, B., TŘEŠTÍK, D.: Hospodářské základy raně středověkého státu ve střední Evropě. In: ČsČH, 27, Praha 1979, s. 119–122.
- KURKA, J.: Začátky klášterů: zázvaského, opatovského, podlažského, svatopolského a sezemského. Praha 1913.
- KURKA, J.: Archidiakonáty kouřimský, boleslavský, hradecký a diecese litomyšlská. Praha 1914.
- KUTHAN, J.: Počátky a rozmach gotické architektury v Čechách. 1. vydání, Praha 1983.
- LÁSKA, J.: První kniha Léta Páně o panské historii na Skuhrově, Solnici a Kvasínách. Vamberk 1948.
- LÁSKA, J.: Druhá kniha Léta Páně o selské historii na panství Solnickém. Skuhrov nad Bělou 1990.
- LÁSKA, J.: Založení obce Kláštera nad Dědinou. In: HaG, 19, Praha 1986, s. 83–85.
- LÁSKA, J.: Osídlování Opočenska pod Orlickými horami. In: Historie a genealogie, 21, Praha 1988.
- LUTOVSKÝ, M.: Encyklopedie slovanské archeologie v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. 1. vydání, Praha 2001.
- MENCL, V.: Panské tribuny v naší románské architektuře. In: UM, 13, Praha 1965, s. 29–58.
- MENCLOVÁ, D.: České hrady. Díl první. 2. doplněné vydání, Praha 1976.
- MERHAUTOVÁ, A.: Raně středověká architektura v Čechách. 1. vydání, Praha 1971.
- MICHL, K.: Církevní architektura u nás. In: OKP, 3, Náchod 1925–1926, s. 142–144.
- MICHL, K.: Románský kostel na Vys. Újezdě. In: OKP, 6, Náchod 1928–1929, s. 122–123.
- MICHL, K.: Románský kostelík na Vys. Újezdě. In: OO, 1, Třebechovice pod Orebem, 1937, s. 93–97.
- MUSIL, F.: K problematice kolonizace Poorlicka. In: OVZ, 1, Rychnov nad Kněžnou 1994, s. 14–21.
- MUSIL, F.: Hradý, tvrže a zámky okresu Ústí nad Orlicí. 1. vydání, Ústí nad Orlicí 1995.
- MUSIL, F.: K problematice hradu v Dobrušce. In: Hláska, 9, č. 3, Plzeň 1998, s. 33–34.
- MUSIL, F.: Osídlování Poorlicka v době předhusitské. 1. vydání, Ústí nad Orlicí 2002.
- MUSIL, F.: Úvod do kastelologie. 1. část. 1. vydání, Hradec Králové 2006.
- MUSIL, F., SVOBODA, L.: Hradý, zámky a tvrže okresu Rychnov nad Kněžnou. 1. vydání, Ústí nad Orlicí 1998.
- NOVOTNÝ, V.: České dějiny. Díl 1. Část 3. Čechy královské za Přemysla I. a Václava I. Praha 1928.
- NOVOTNÝ, V.: České dějiny. Díl 1. Část 4. Rozmach české moci za Přemysla Otakara II. Praha 1937.
- PAŠTA, J.: Dějiny zaniklé vsi Jankova a pozdější osady Chmeliště. In: PAN, 1, Dobré, 1993, s. 3–30.
- POPELKA, A.: Klášter-ves, někdejší cisterciánský klášter Svaté Pole. In: OKP, 9, Náchod 1931–1932, s. 128–129.
- PROBOŠT, F.: Osídlení v okolí Třebechovic p. O. In: OO, 1, Třebechovice pod Orebem 1936–1937, s. 10–12.
- PROFOUS, A.: Místní jména v Čechách. Díl I. A–H. 1. vydání, Praha 1947.

- PROFOUS, A.: Místní jména v Čechách. Díl III. M–Ř. 1. vydání, Praha 1951.
- PROFOUS, A., SVOBODA, J.: Místní jména v Čechách. Díl IV. S–Ž. 1. vydání, Praha 1957.
- PROFOUS, A., SVOBODA, J., ŠMILAUER, V.: Místní jména v Čechách. Díl V. – Dodatky. 1. vydání, Praha 1960.
- PROCHÁZKA, J., WOLF, V.: Zaniklé a dočasně pusté osady na Trutnovsku ve středověku. In: ZMK, 12, č. 3–4, Praha 1971, s. 404–413.
- PTÁČEK, J.: Opočen (Opočno) a Leštná (Dobruška), hradiště (hrad) a trhová ves (město) a jejich vztahy v 11.–14. století. In: OHP, 11, Rychnov nad Kněžnou 2001, s. 179–184.
- RICHTER, M.: České středověké město ve světle archeologických výzkumů. In: AR, 27, Praha 1975, s. 245–258.
- ROJEK, J.: Zákřaví a Richmwald. In: PA, 2, Praha 1857, s. 213–215.
- SAJDL, A.: Černíkovice. In: Město Rychnov n. Kněžnou a soudní okres rychnovský n. Kněžnou. Rychnov nad Kněžnou 1938, s. 101–102.
- SEDLÁČEK, A.: Hrady, zámky a tvrze království Českého. Díl I. Chrudimsko. Praha 1882
- SEDLÁČEK, A.: Hrady, zámky a tvrze království Českého. Díl II. Hradecko. Praha 1883.
- SEDLÁČEK, A.: Hrady, zámky a tvrze království Českého. Díl IX. Domažlicko a Klatovsko. Praha 1893.
- SEDLÁČEK, A.: Hrady, zámky a tvrze království Českého. Díl X. Boleslavsko. Praha 1895.
- SEDLÁČEK, A.: Klášter sv. Maří v Svatém Poli. In: Výroční zpráva c. k. vyššího gymnasia v Táboře, Tábor 1899, s. 17–23.
- SEDLÁČEK, A.: Atlas erbů a pečeti české a moravské středověké šlechty. Svazek 5. Atlas erbů. Soupisy, rejstříky, faksimile. 1. vydání, Praha 2003.
- SLÁMA, J.: Příspěvek k vnitřní kolonizaci raně středověkých Čech. In: AR, 19, č. 1., Praha 1967, s. 433–445.
- SLAVÍK, J.: Církevní architektura v Podorlicku. In: Křesťanství v Podorlicku. 1. vydání, Rychnov nad Kněžnou 2000, s. 181–200.
- SMETÁNKA, Z.: Povrchový průzkum na lokalitě Karlík u Dobřichovic. In: HG, 10, Praha 1973, s. 81–90.
- SMETÁNKA, Z.: Legenda o Ostojoji. Archeologie obyčejného života. 1. vydání, Praha 2004.
- SVATOŇ, V., VILIKOVSKÁ, I.: České Meziříčí v zrcadle dějin. České Meziříčí 2002.
- SVOBODA, L.: O plášťových hradech. In: AH, 20, Brno 1995, s. 355–388.
- ŠANDERA, M.: Zikmundovi věrní na českém severovýchodě. 1. vydání, České Budějovice 2005.
- ŠANDERA, M.: Páni z Dobrušky a z Opočna. 1. vydání, České Budějovice 2007.
- ŠIMÁK, J. V.: České dějiny. Díl 1. Část 5. Středověká kolonizace v českých zemích. Praha 1938.
- ŠKODA, J. J.: Rolnická kolonizace a dělba plužiny při orlických horách. In: PAN, 3, Dobré, 1995, s. 3–23.
- ŠPLÍCHAL, V., ŠŮLA, J.: Křehká krása z orlických hor. Sklo, sklárny a skláři Orlických hor a Podoorlicka. 1. vydání. Deštné v Orlických horách 2004.
- ŠTĚPÁNEK, M.: Změny vegetace a klimatu v historickém období. In: ČsČH, 16, Praha 1968, s. 415–434.

- ŠŮLA, J.: Kolonizace Orlických hor a jejich podhůří na přelomu XVI. A XVII. Století. LOM, 5, č. 4, Choceň 1970, s. 209–234.
- ŠŮLA, J.: Několik zapomenutých českých hydronym z Orlických hor. In: LOM, 6, č. 1, Choceň 1971, s. 65–72.
- ŠŮLA, J.: Tisová a Tisovec na Solnicku. In: ZMK, 20, č. 3. Praha 1979, s. 293–297.
- ŠŮLA, J.: Sklářská kolonizace Orlických hor ve světle místních a pomístních jmen. In: ZMK, 21, Praha 1980, s. 651–657.
- TOMAN, H.: Památky města Rychnova v Hradecku. In: PA, 2, Praha 1857, s. 193–199.
- TŘEŠTÍK, D. (rec.): Šmilauer, V.: Osídlení Čech ve světle místních jmen. Praha 1960. In: ČsČH, 9, Praha 1961, s. 248–252.
- TŘEŠTÍK, D.: Proměny české společnosti ve 13. století. In: FHB, 1, Praha 1979, s. 131–154.
- TŘEŠTÍK, D.: Zápisník a jiné texty k dějinám. 1. vydání, Praha 2008.
- VANÍČEK, V.: Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek II. 1197–1250. 1. vydání, Praha–Litomyšl 2000.
- VANÍČEK, V.: Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek III. 1250–1310. 1. vydání, Praha–Litomyšl 2002.
- VLČEK, P., SOMMER, P., FOLTÝN, D.: Encyklopedie českých klášterů. 1. vydání, Praha 1997.
- WOLF, V.: Jan Kolda ze Žampachu, 1. vydání, Hradec Králové–Trutnov 2002.
- ZATLOUKAL, R.: Otázky kolem lokalizace neúspěšné cisterciácké filiace Bernardi cella in Nyscow. In: Archeologické výzkumy na Vysočině 1/2007, 1. vydání, Jihlava–Havlíčkův Brod–Třebíč–Brno 2007, s. 260–266.
- ZRŮBEK, R.: Hradiska a tvrze kraje Orlických hor. 2. díl. J–Ž. 1. vydání, Ústí nad Orlicí 1992.
- ZUBER, R.: Osídlení Jesenicka do počátku 15. století. Opava 1972.
- ŽEMLIČKA, J.: Ekonomika českých zemí v období přechodu od raného k vrcholnému feudalismu. In: FHB, 1, Praha 1979, s. 109–129.
- ŽEMLIČKA, J.: Čechy v době knížecí (1034–1198). 1. vydání, Praha 2002.

POUŽITÉ ZKRATKY

AH: Archaeologia Historica

AR: Archeologické rozhledy

CDB II: Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae II.

ČsČH: Československý časopis historický

FHB: Folia historica Bohemica

HaG: Heraldika a genealogie

HG: Historická geografie

Hláška: Hláška. Zpravodaj klubu Augusta Sedláčka.

LC I: Libri confirmationum. Liber primus confirmationum an anno 1354 usque ad a. 1362.

LC II: Libri confirmationum. Libri primi confirmationum pars altera ab a. 1363 usque ad a. 1369.

LC III: Libri confirmationum. Liber secundus confirmationum ab a. 1369 usque ad a. 1373.

- LC IV: Libri confirmationum. Liber tertius et quartus confirmationum ab a. 1373 usque ad a. 1390.
- LE I: Libri erectionum archidioecesis Pragensis saeculo XIV. et XV. Liber I.
- LOM: Listy Orlického muzea
- MCC: Mittheilungen der K. K. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale.
- OHP: Orlické hory a Podorlicko
- OKP: Od kladského pomezí
- OO: Od Orebu
- OVZ: Orlický vlastivědný zpravodaj
- PA: Památky archeologické a místopisné
- PAN: Panorama
- RAT: Ratibor
- RDB II: Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae II.
- RDB III: Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae III.
- RDP: Registra decimarum papalium čili Registra desátků papežských z diecézí pražské.
- SOKA RK: Státní okresní archiv Rychnov nad Kněžnou.
- UM: Umění
- ZČSSA: Zprávy Čs. společnosti archeologické
- ZMHK: Zpravodaj muzea v Hradci Králové
- ZMK: Zpravodaj místopisné komise

POZNÁMKY

- 1/ ŠKODA, J. J.: Rolnická kolonizace a dělba plužiny při orlických horách. In: Panorama (dále jen PAN), 3, Dobré, 1995, s. 3–23 (dále jen ŠKODA, Rolnická kolonizace...).
- 2/ PAŠTA, J.: Dějiny zaniklé vsi Jankova a pozdější osady Chmeliště. In: PAN, 1, Dobré, 1993, s. 3–30 (dále jen PAŠTA, Dějiny Jankova...).
- 3/ LÁSKA, J.: Osídlování Opočenska pod Orlickými horami. In: Heraldika a genealogie (dále jen HaG), 21, Praha 1988 (dále jen LÁSKA, Osídlování Opočenska...), s. 187–204. LÁSKA, J.: První kniha Léta Páně o panské historii na Skuhrově, Solnici a Kvasínách. Vamberk 1948 (dále jen LÁSKA, První kniha...) a LÁSKA, J.: Druhá kniha Léta Páně o selské historii na panství Solnickém. Skuhrov nad Bělou 1990 (dále jen LÁSKA, Druhá kniha...).
- 4/ MUSIL, F.: K problematice kolonizace Poorlicka. In: Orlický vlastivědný zpravodaj (dále jen OVZ), 1, Rychnov nad Kněžnou 1994, s. 14–21 (dále jen MUSIL, K problematice...), s. 14–21. MUSIL, F.: Osídlování Poorlicka v době předhusitské. I. vydání, Ústí nad Orlicí 2002 (dále jen MUSIL, Osídlování Poorlicka...).
- 5/ ŠŮLA, J.: Tisová a Tisovec na Solnicku. In: Zpravodaj místopisné komise (dále jen ZMK), 20, č. 3. Praha 1979 (dále jen ŠŮLA, Tisová a Tisovec...), s. 292–297. ŠŮLA, J.: Několik zapomenutých českých hydronym z Orlických hor. In: Listy Orlického muzea (dále jen LOM), 6, č. 1, Choceň 1971, s. 65–72 (dále jen ŠŮLA, Několik hydronym...). ŠŮLA, J.: Kolonizace Orlických hor a jejich podhůří na přelomu XVI. A XVII. Století. In: LOM, 5, č. 4, Choceň 1970, s. 209–234. ŠŮLA, J.: Sklářská

- kolonizace Orlických hor ve světle místních a pomístních jmen. In: ZMK, 21, Praha 1980 (dále jen ŠŮLA, Sklářská kolonizace...), s. 651–657.
- 6/ ŠPLÍCHAL, V., ŠŮLA, J.: Křehká krása z orlických hor. Sklo, sklárny a skláři Orlických hor a Podorlicka. 1. vydání. Deštné v Orlických horách 2004 (dále jen ŠPLÍCHAL – ŠŮLA, Křehká krása...).
- 7/ SEDLÁČEK, A.: Hradý, zámky a tvrže království Českého. Díl II. Hradecko. Praha 1883 (dále jen SEDLÁČEK, Hradý II...).
- 8/ MUSIL, F., SVOBODA, L.: Hradý, zámky a tvrže okresu Rychnov nad Kněžnou. 1. vydání, Ústí nad Orlicí 1998 (dále jen MUSIL – SVOBODA, Hradý Rychnovska...).
- 9/ FELCMAN, O. (ed.): Dějiny východních Čech. V pravěku a středověku (do roku 1526). 1. vydání, Praha 2010. Pro naše téma odkazují především na kapitolu z pera Františka Musila týkající se kolonizace ve východních Čechách resp. na Podorlicku a v Orlických horách.
- 10/ CHARVÁTOVÁ, K.: Dějiny cisterckého řádu v Čechách. 1142–1420. 1. vydání. Praha 2002 (dále jen CHARVÁTOVÁ, Dějiny cisterckého řádu...).
- 11/ TŘEŠTÍK, D. (rec.): ŠMILAUER, V.: Osídlení Čech ve světle místních jmen. Praha 1960. In: Československý časopis historický (dále jen ČsČH), 9, Praha 1961, s. 248–252 (dále jen TŘEŠTÍK, Osídlení Čech...), s. 252. TŘEŠTÍK, D.: Proměny české společnosti ve 13. století. In: Folia historica Bohemica (dále jen FHB), 1, Praha 1979, s. 131–154 (dále jen TŘEŠTÍK, Proměny české společnosti...), s. 139, 143. BOHÁČ, Z.: K problematice studia feudální pozemkové držby v předhusitských Čechách. In: Historická geografie (dále jen HG), 18, Praha 1979, s. 5–23 (dále jen BOHÁČ, K problematice studia...), s. 9–11. TŘEŠTÍK, D.: Zápisky a jiné texty k dějinám. 1. vydání, Praha 2008 (dále jen TŘEŠTÍK, Zápisky...), s. 173–177.
- 12/ BOHÁČ, Z.: Újezdy a Lhoty. Příspěvek k dějinám osídlení středověkých Čech. In: HG, 12, Praha 1974, s. 3–21 (dále jen BOHÁČ, Újezdy...), s. 5–6. JIREČEK, H.: Běh kolonizací české až do roku 1200. In: Památky archeologické a místopisné (dále jen PA), 2, Praha 1857, s. 362–366 (dále jen JIREČEK, Běh kolonizací...), s. 365, MICHL, K.: Církevní architektura u nás. In: Od kladského pomezí (dále jen OKP), 3, Náchod 1925–1926, s. 142–144 (dále jen MICHL, Církevní architektura...), s. 143. NOVOTNÝ, V.: České dějiny. Díl 1. Část 4. Rozmach české moci za Přemysla Otakara II. Praha 1937 (dále jen NOVOTNÝ, Rozmach české moci...), s. 464. GRAUS, F.: Dějiny venkovského lidu v Čechách v době předhusitské. 1. díl. Dějiny venkovského lidu od 10. stol. do první poloviny 13. stol. 1. vydání, Praha 1953 (dále jen GRAUS, Dějiny venkovského lidu I...), s. 320. K rekonstrukci lesa v minulosti viz ŠTĚPÁNEK, M.: Změny vegetace a klimatu v historickém období. In: ČsČH, 16, Praha 1968, s. 415–434 (dále jen ŠTĚPÁNEK, Změny vegetace...), s. 418–420. BOHÁČ, Z.: K metodice studia dějin předhusitského osídlení Čech. In: HG, 17, Praha 1978, s. 3–59 (dále jen BOHÁČ, K metodice studia...), s. 31–32. BOHÁČ, K problematice studia..., s. 11.
- 13/ BOHÁČ, K.: Újezdy..., s. 8, 13, JIREČEK, Běh kolonizací..., s. 365, dále SLÁMA, J.: Příspěvek k vnitřní kolonizaci raně středověkých Čech. In: Archeologické rozhledy (dále jen AR), 19, č. 1., Praha 1967, s. 433–445 (dále jen SLÁMA, Vnitřní kolonizace...), s. 440 – mapa rozmístění Újezdů a Lhot v Čechách. BOHÁČ, Z.: K některým geografickým aspektům středověkého osídlení v našich zemích. In: HG, 10, Praha 1973, s. 151–167 (dále jen BOHÁČ, K některým geografickým

- aspektům...), s. 155. BOHÁČ, Z.: Vesnice v sídelní struktuře předhusitských Čech. In: HG, 21, Praha 1983, s. 37–132 (dále jen BOHÁČ, Vesnice...), s. 38. ŽEMLIČKA, J.: Ekonomika českých zemí v období přechodu od raného k vrcholnému feudalismu. In: FHB, 1, Praha 1979, s. 109–129 (dále jen ŽEMLIČKA, Ekonomika českých zemí...), s. 113–116. BOHÁČ, K problematice studia..., s. 11.
- 14/ MERHAUTOVÁ, A.: Raně středověká architektura v Čechách. 1. vydání, Praha 1971 (dále jen MERHAUTOVÁ, Raně středověká architektura...), s. 186. MENCL, V.: Panské tribuny v naší románské architektuře. In: Umění (dále jen UM), 13, Praha 1965, s. 29–58 (dále jen MENCL, Panské tribuny...), s. 55. Dále BOHÁČ, Újezdy..., s. 8. BOHÁČ, K metodice studia..., s. 20–21. ŽEMLIČKA, J.: Čechy v době knížecí. (1034–1198). 1. vydání, Praha 2002 (dále jen ŽEMLIČKA, Čechy knížecí...), s. 288. – Stejně zasvěcení svatému Jakubovi Většímu mají např. románské kostely v Jakubu u Kutné Hory a v Bedřichově Světlci.
- 15/ BOHÁČ, Újezdy..., s. 8.
- 16/ PROBOŠT, F.: Osídlení v okolí Třebechovic p. O. In: Od Orebu (dále jen OO), 1, Třebechovice pod Orebem 1936–1937, s. 10–12 (dále jen PROBOŠT, Osídlení Třebechovic...), s. 10–11. ŠIMÁK, J. V.: České dějiny. Díl 1. Část 5. Středověká kolonizace v českých zemích. Praha 1938 (dále jen ŠIMÁK, Středověká kolonizace...), s. 908, též NOVOTNÝ, Rozmach české moci..., s. 463–464. – Výklad odvození jména z kořene terb (trěb, třeb) jako památky na způsob vzdělávání půdy. Obdobně odvozoval název obce Jiří Jizba - JIZBA, J.: Místopis a veřejná správa Kostelecka a Rychnovska. Vamberk 1937 (dále jen JIZBA, Místopis...), s. 256 a stejně interpretuje situaci na základě jména odvozeného od tohoto kořene i Rudolf Zuber v případě Jesenicka a Vidnavska viz ZUBER, R.: Osídlení Jesenicka do počátku 15. století. Opava 1972 (dále jen ZUBER, Osídlení Jesenicka...), s. 24. Dále Musil, Osídlování Poorlicka..., s. 24–26.
- 17/ DUŠKA, J.: Nálezky předhistorické v kraji královéhradeckém. Hradec Králové 1898 (dále jen DUŠKA, Nálezky předhistorické...), s. 18–19. DUŠKA, J.: Památky po našich pohanských předcích. Jaroměř 1900 (dále jen DUŠKA, Památky...), s. 87–89. HRAŠE, J. K.: Neue archäologische Fundorte in Böhmen. In: Mittheilungen der K. K. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale (dále jen MCC), Wien 1878, s. 156 (dále jen HRAŠE, Neue archäologische Fundorte...), s. 156. HRAŠE, J. K.: Ke zprávě o pohřebišti pohanském na Chotěborkách. In: Ratibor (dále jen RAT), 18, č. 15, 1901, s. 205 (dále jen HRAŠE, Ke zprávě o pohřebišti...), dále FLESAR, A.: Popis historicko-archeologicko-statistický okresu Opočenského. Hradec Králové 1895 (dále jen FLESAR, Popis okresu opočenského...), s. 255. LUTOVSKÝ, M.: Encyklopedie slovanské archeologie v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. 1. vydání, Praha 2001 (dále jen LUTOVSKÝ, Encyklopedie slovanské archeologie), s. 364.
- 18/ Státní okresní archiv Rychnov nad Kněžnou (dále jen SOkA RK), fond: Farní úřad Vysoký Újezd, Pamětní kniha, 1836–1955, inv. č. 2304/2, kart. č. 611 (dále jen Pamětní kniha 1836–1955...), s. 26.
- 19/ MERHAUTOVÁ, Raně středověká architektura..., s. 360. MENCL, Panské tribuny..., s. 43, dále MUSIL – SVOBODA, Hradý Rychnovska..., s. 186, též SLAVÍK, J.: Církevní architektura v Podorlicku. In: Křesťanství v Podorlicku. 1. vydání, Rychnov nad Kněžnou 2000, s. 181–200 (dále jen SLAVÍK, Církevní architektura...), s. 182.

- 20/ MERHAUTOVÁ, Raně středověká architektura..., s. 186. Charakteristika románských tribunových kostelů a jejich podle způsobu umístění tribuny buď v patře věže, na arkádách v západní části lodi, nebo na pavlači. K románským tribunovým kostelům detailně viz MENCL, Panské tribuny...
- 21/ MICHL, Církevní architektura..., s. 143–144. MERHAUTOVÁ, Raně středověká architektura..., s. 360, též MUSIL – SVOBODA, Hrady Rychnovska..., s. 186. – Přístavba sakristie při severní straně v osmdesátých letech 19. století (1885), MICHL, K.: Románský kostelík na Vys. Újezdě. In: OO, 1, Třebechovice pod Orebem, 1937, s. 93–97 (dále jen MICHL, Románský kostelík...), s. 97. Pamětní kniha 1836–1955..., s. 23.
- 22/ SLAVÍK, Církevní architektura..., s. 182, též MICHL, Církevní architektura..., s. 144 – Neuvádí, kdy došlo k navýšení věže. Dále MICHL, Románský kostelík..., s. 97.
- 23/ Pamětní kniha 1836–1955..., s. 22.
- 24/ MUSIL – SVOBODA, Hrady Rychnovska..., s. 186. K nápisům dále JIREČEK, H.: Župy Čech severovýchodních až do roku 1200. In: PA, 2, Praha 1857, s. 263–273 (dále jen JIREČEK, Župy Čech...), s. 272, FLESAR, Popis okresu opočenského..., s. 255, SEDLÁČEK, A.: Klášter sv. Maří v Svatém Poli. In: Výroční zpráva c. k. vyššího gymnasia v Táboře. Tábor 1899, s. 17–23 (dále jen SEDLÁČEK, Klášter sv. Maří...), s. 18. KURKA, J.: Archidiakonáty kouřimský, boleslavský, hradecký a diecese litomyšlská. Praha 1914 (dále jen KURKA, Archidiakonáty...), s. 438–439, MICHL, Církevní architektura..., s. 143–144. – Wogzlawa domicila – zkráceno z dominicella – šlechtická paní a Bartolomeus presbyter – kněz s veřejnými povinnostmi – správce veřejného kostela. MICHL, K.: Románský kostel na Vys. Újezdě. In: OKP, 6, Náchod 1928–1929, s. 122–123 (dále jen MICHL, Románský kostel...), s. 123. MICHL, Románský kostelík..., s. 94. – WOGZLAVA DOMICELA, BARTOLOMEUS PRESBYTER, též KUBĚNKA, J.: Příspěvek k dějinám kláštera Svaté pole u Třebechovic pod Orebem. In: Orlické hory a Podorlicko (dále jen OHP), 3, Rychnov nad Kněžnou 1970, s. 71–89 (dále jen KUBĚNKA, K dějinám Svatého pole...), s. 72, 83. – WOGZLAVA DOMICELLA (Vojslava domácí paní, nebo šlechtična), † BARTOLOMEUS † DNS † PRESBITER † HIC † IACET (Pán Bartoloměj presbyter zde leží), též LÁSKA, J.: Založení obce Kláštera nad Dědinou. In: Heraldika a genealogie (dále jen HaG), 19, Praha 1986, s. 83–85 (dále LÁSKA, Založení obce...), s. 85. – WOGZLAVA DOMICELLA, BARTOLOMEUS PPI /?/ PRESBITER HIC IACET – Bartoloměj představený kněz zde leží (PPI pravděpodobně jako praepositus – představený). SLAVÍK, Církevní architektura..., s. 182. SOKA RK, fond: Farní úřad Vysoký Újezd, Pamětní kniha, 1787–1833, inv. č. 2303/1, kart. č. 611 (dále jen Pamětní kniha 1787–1833...), s. 8. Pamětní kniha 1836–1955..., s. 4–5. – Rozbor jména a role Vojslavy, zmiňuje také uctívání Vojslavy v ženském premonstrátském klášteře v Chotěšově.
- 25/ SLAVÍK, Církevní architektura..., s. 182. Přičemž podotýká, že obě osoby by byly pohřbeny vně kostela. Podobně se k původu nápisů – jejich vysekání na do zdi již vsazené kameny – vyjádřil i vysokoujezdský farář, viz Pamětní kniha 1787–1833..., s. 8.
- 26/ MUSIL – SVOBODA, Hrady Rychnovska..., s. 185–186. Dále MICHL, Církevní architektura..., s. 143. MICHL, Románský kostelík..., s. 96. BOHÁČ, K metodice studia..., s. 20–21. SMETÁNKA, Z.: Povrchový průzkum na lokalitě Karlík u Dobřichovic. In: HG, 10, Praha 1973, s. 81–90 (dále jen SMETÁNKA, Povrchový

- průzkum...), ŽEMLIČKA, Čechy knížecí..., s. 288–289, též KLÁPŠTĚ, J.: Proměna českých zemí ve středověku. 1. vydání, Praha 2005 (dále jen KLÁPŠTĚ, Proměna českých zemí...), s. 113–114.
- 27/ Na jejím severozápadním okraji na hraně svahu připomíná terénní konfigurace zakončení již značně setřebeného valu, který by spolu s příkopem odděloval na západě a jihu celou plochu od okolí.
- 28/ Za informace ohledně nálezové situace ve Vysokém Újezdu děkuji PhDr. Jiřímu Kalferstovi z MVČ v Hradci Králové. Stavba fary byla započata v roce 1787–1788 a dokončena v roce 1789 – viz Pamětní kniha 1787–1833..., s. 2–3, 4.
- 29/ K pohřbívání při vesnických kostelech obecně viz SMETÁNKA, Z.: Legenda o Ostojovi. Archeologie obyčejného života. 1. vydání, Praha 2004 (dále jen SMETÁNKA, Legenda...), s. 283–285. Dále KLÁPŠTĚ, Proměna českých zemí..., s. 115–118. Popis kostela sv. Jakuba a starší i mladší fáze šlechtického sídla v Bedřichově Světcí. Zmiňován je též přímý přístup na tribunu kostela po dřevěné lávce, který se objevuje i u dalších lokalit. SLAVÍK, Církevní architektura..., s. 182. – S ohledem na umístění portálu na severní straně usuzuje na směr osídlení v době vzniku kostela.
- 30/ MUSIL – SVOBODA, Hrady Rychnovska..., s. 186, jinak též Kurka, Archidiakonáty..., s. 439. Libri confirmationum. Liber tertius et quartus confirmationum ab a. 1373 usque ad a. 1390. EMLER, J. (ed.) Pragae 1870 (dále jen LC IV), s. 129.
- 31/ K osídlení v okolí Bílého Újezdu viz uváděný nález slovanské osady z 9.–13. století u Hrošky, jež obyvatelé mohli v přejít po centralizování osídlení do Bílého Újezdu, viz BEKOVÁ, M.: Výzkumy v Hrošce a ve Vysokém Mýtě v roce 2005. In: Archeologické výzkumy v Čechách 2005, Supplément 64, Praha 2006, s. 36.
- 32/ SEDLÁČEK, Hrady II..., s. 68–69, Flesar, Popis okresu opočenského..., s. 242, MUSIL – SVOBODA, Hrady Rychnovska..., s. 150. Libri confirmationum. Liber primus confirmationum an anno 1354 usque ad a. 1362. TINGEL, F. A. (ed.) Pragae 1867 (dále jen LC I), s. 122, 160.
- 33/ SLAVÍK, Církevní architektura..., s. 185, 193, 194. K dřevěným kostelům viz BOHÁČ, Z.: Patrocinia jako jeden z pramenů k dějinám osídlení. In: ČsČH, 21, Praha 1973, s. 369–388 (dále jen BOHÁČ, Patrocinia jako pramen...), s. 371, dále BOHÁČ, Z.: Osídlení raně středověkých Čech ve světle památek románské architektury. In: FHB, 1, Praha 1979, s. 157–176 (dále jen BOHÁČ, Osídlení Čech...), s. 165–166. BOHÁČ, K metodice studia..., s. 22. Existence dřevěných kostelních staveb ještě ve 14. století.
- 34/ FLESAR, Popis okresu opočenského..., s. 242.
- 35/ U starších badatelů mohlo dojít i k záměně s prvky raně gotickými, nebo v některém případě i raně barokními. Za upozornění na tuto eventualitu děkuji PhDr. Jiřímu Kalferstovi z MVČ v Hradci Králové.
- 36/ MUSIL – SVOBODA, Hrady Rychnovska..., s. 181, dále JIREČEK, Běh kolonizací..., s. 364, JIZBA, Místopis..., s. 197, PROFOUS, A., SVOBODA, J., ŠMILAUER, V.: Místní jména v Čechách. Díl V. – Dodatky. 1. vydání, Praha 1960 (dále jen PROFOUS – SVOBODA – ŠMILAUER, Místní jména 5...), s. 532. K služebním osadám: TŘEŠTÍK, Osídlení Čech..., s. 251–252. KRZEMIENSKA, B., TŘEŠTÍK, D.: Hospodářské základy raně středověkého státu ve střední Evropě. In: ČsČH, 27, Praha 1979, s. 113–129 (dále jen KRZEMIENSKA – TŘEŠTÍK,

- Hospodářské základy...), s. 119–122. TŘEŠTÍK, Zápisník..., s. 151–155. K služebným osadám a charakteru osídlení obecně též BOHÁČ, Z.: Geneze sídla a pluziny jako pramen k dějinám osídlení. In: HG, 25, Praha 1986, s. 7–28 (dále jen BOHÁČ, Geneze sídla...), s. 14–17.
- 37/ KALFERST, J., SIGL, J., VOKOLEK, V.: Nové archeologické přírůstky KMVČ v Hradci Králové v roce 1989. In: ZKMVČ-SV 17, č. 1, 1990, s. 3–21 (dále jen KALFERST – SIGL – VOKOLEK, Archeologické přírůstky 1989...), s. 20.
- 38/ NOVOTNÝ, Rozmach české moci..., s. 463–464. MUSIL, Osídlování Podorlicka..., s. 52.
- 39/ MUSIL, Osídlování Podorlicka..., s. 26. NOVOTNÝ, Rozmach české moci..., s. 440–442.
- 40/ SEDLÁČEK, A.: Hrady, zámky a tvrze království Českého. Díl IX. Domažlicko a Klatovsko. Praha 1893 (dále jen SEDLÁČEK, Hrady IX...), s. 242. NOVOTNÝ, Rozmach české moci..., s. 441, dále KOLEKTIV: Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Svazek IV. Západní Čechy. 1. vydání, Praha 1985 (dále jen KOLEKTIV, Hrady západních Čech), s. 9, 415, 437. KOLEKTIV: Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Svazek VI. Východní Čechy. 1. vydání, Praha 1989 (dále jen KOLEKTIV, Hrady východních Čech...), s. 658, též VANÍČEK, V.: Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek III. 1250–1310. 1. vydání, Praha – Litomyšl 2002 (dále jen VANÍČEK, Velké dějiny 3...), s. 201, ŠANDERA, M.: Páni z Dobrušky a z Opocna. 1. vydání, České Budějovice 2007 (dále jen ŠANDERA, Páni z Dobrušky...), s. 11. Datace u jednotlivých autorů se v některých případech rozcházejí, např. Sedláček uvádí Drslava v letech 1160–1165, naproti tomu se nověji objevuje 1160–1167 (Kolektiv autorů). Podobně je tomu i v případě Oldřicha, syna Oldřicha ze Žinkov, kde Sedláček uvádí letopočet 1193–1213, Kolektiv autorů pak 1193–1216 (svazek Západní Čechy) či 1196–1216 (svazek Východní Čechy).
- 41/ SEDLÁČEK, Hrady IX, s. 242. NOVOTNÝ, Rozmach české moci..., s. 441, KOLEKTIV, Hrady západních Čech..., s. 9, 415, VANÍČEK, Velké dějiny 3..., s. 201.
- 42/ NOVOTNÝ, Rozmach české moci..., s. 441–442. KOLEKTIV, Hrady západních Čech..., s. 415–416.
- 43/ MUSIL – SVOBODA, Hrady Rychnovska..., s. 115. HLADKÝ, L.: Několik poznámek k počátkům města Dobrušky a jejímu opevnění. In: OHP, 11, Rychnov nad Kněžnou 2001, s. 112–120 (dále jen HLADKÝ, Několik poznámek...), s. 113.
- 44/ MUSIL – SVOBODA, Hrady Rychnovska..., s. 115–116. SEDLÁČEK, Hrady IX..., s. 242. MUSIL, K problematice..., s. 18. SEDLÁČEK, A: Atlas erbů a pečeti české a moravské středověké šlechty. Svazek 5. Atlas erbů. Soupisy, rejstříky, faksimile. 1. vydání, Praha 2003 (dále jen SEDLÁČEK, Atlas erbů V...), s. 130, erb č. 1. Za upozornění na uvedení Půtova přídomku z Mladého Potštejna pouze na přivěšené pečeti nikoliv jeho uvedení na listině děkuji prof. PhDr. Františku Musilovi, CSc.
- 45/ MUSIL – SVOBODA, Hrady Rychnovska..., s. 116. V souvislosti se sporem s pražskou patricijskou rodinou Pušů. Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae II. EMLER, J. (ed.) Pragae 1882 (dále jen RDB II) č. 1406, s. 604. Sedláček, Hrady II..., s. 9. – Uvádí Procka ještě jako syna zakladatele hradu Potštejna nad Žinkovými Půty z Křivic. SEDLÁČEK, Hrady IX..., s. 242. – Uvádí Procka pouze jako potomka Půty a zmiňuje zároveň i onoho nám již známého Půtu z Mladého Potštejna. KOLEKTIV, Hrady východních Čech..., s. 389.

- 46/ SEDLÁČEK, Hrady II..., s. 9, 11, 125, JIZBA, Místopis..., s. 173, KOLEKTIV, Hrady východních Čech..., s. 389. MUSIL, Osídlování Poorlicka..., s. 168, 169, dále MUSIL – SVOBODA, Hrady Rychnovska..., s. 116.
- 47/ SEDLÁČEK, Hrady II..., s. 125, KOLEKTIV, Hrady východních Čech..., s. 568, MUSIL. F.: Hrady, tvrze a zámky okresu Ústí nad Orlicí. 1. vydání, Ústí nad Orlicí 1995 (dále jen MUSIL, Hrady Ústeckoorlicka...), s. 97–98, dále MUSIL, Osídlování Poorlicka..., s. 169.
- 48/ ŠIMÁK, Středověká kolonizace..., s. 903. NOVOTNÝ, V.: České dějiny. Díl 1. Část 3. Čechy královské za Přemysla I. a Václava I. Praha 1928 (dále jen NOVOTNÝ, Čechy královské), s. 441–442.
- 49/ Dále v textu budeme označovat jednotlivé Půty jako staršího (†1397), mladšího († před 1403) a nejmladšího (†1435) viz MUSIL – SVOBODA, Hrady Rychnovska..., s. 29.
- 50/ SEDLÁČEK, Hrady II..., s. 167. Dále ke vzniku a Častolovic JIZBA, Místopis..., s. 134, ŠIMÁK, Středověká kolonizace..., s. 911, KOLEKTIV, Hrady východních Čech..., s. 67. MUSIL – SVOBODA, Hrady Rychnovska..., s. 29.
- 51/ LÁSKA, Druhá kniha..., s. 24.
- 52/ LÁSKA, Druhá kniha..., s. 26, SEDLÁČEK, Hrady II..., s. 167–168.
- 53/ SEDLÁČEK, Hrady II..., s. 167–168, Kurka, Archidiakonáty..., s. 527, 574, 580, též KOLEKTIV, Hrady východních Čech..., s. 427, 450, dále MUSIL – SVOBODA, Hrady Rychnovska..., s. 139, 154.
- 54/ MUSIL – SVOBODA, Hrady Rychnovska..., s. 50, též SEDLÁČEK, Hrady II..., s. 167, KURKA, Archidiakonáty..., s. 584, KOLEKTIV, Hrady východních Čech..., s. 115, LC IV, s. 183.
- 55/ SEDLÁČEK, Hrady II..., s. 168. – Objevuje se společně se svým otcem a matkou Machnou. JIZBA, Místopis..., s. 227.
- 56/ SEDLÁČEK, Hrady II..., s. 168–169. LÁSKA, Druhá kniha..., s. 27. MUSIL – SVOBODA, Hrady Rychnovska..., s. 90–91. K působení Půty nejmladšího z Častolovic v době těsně před husitskými válkami a během nich se nejnověji podrobně zabývá ŠANDERA, M.: Zikmundovi věrní na českém severovýchodě. 1. vydání, České Budějovice 2005 (dále jen ŠANDERA, Zikmundovi věrní...) a ŠANDERA, Páni z Dobrušky...
- 57/ ŠIMÁK, Středověká kolonizace..., s. 902–903. – Bratři Sezema a Milota získávají Choceň a Zářečí. Jan Mostek, Osel Loukot a Olešnou, Nakaš Lhotu a les zvaný „na libchavě“. Ke kolonizaci Kojaty Hraběšice a jeho družiníků v povodí Tiché Orlice podrobně MUSIL, Osídlování Poorlicka..., s. 106–116, dále MUSIL – SVOBODA, Hrady Rychnovska..., s. 77. – Další ze služebníků Kliment získává Krchleby. KOLEKTIV, Hrady východních Čech..., s. 166. Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae I. FRIEDRICH, G. (ed.) Praegae 1904–1907 (dále jen CDB II), č. 303, s. 301.
- 58/ MUSIL, K problematice..., s. 17. MUSIL, Osídlování Poorlicka..., s. 167–169, též ŠIMÁK, Středověká kolonizace..., s. 903, SEDLÁČEK, Hrady II..., s. 124, MUSIL, Hrady Ústeckoorlicka..., s. 96.
- 59/ MUSIL, Osídlování Poorlicka..., s. 167. MUSIL, K problematice..., s. 17. MUSIL, Hrady Ústeckoorlicka..., s. 96.
- 60/ MUSIL, Osídlování Poorlicka..., s. 168, dále také ŠIMÁK, Středověká kolonizace..., s. 903. MUSIL, K problematice..., s. 20.

- 61/ SEDLÁČEK, Hrady II..., s. 70, 125, 192, 211, KURKA, Archidiakonáty..., s. 537, 584, ŠIMÁK, Středověká kolonizace..., s. 909–910, MUSIL, K problematice..., s. 19. MUSIL – SVOBODA, Hrady Rychnovska..., s. 21–22, 34–35, 49–50. MUSIL, Osídlování Poorlicka..., s. 168.
- 62/ MUSIL – SVOBODA, Hrady Rychnovska..., s. 21. KOLEKTIV, Hrady východních Čech..., s. 47.
- 63/ SEDLÁČEK, Hrady II..., s. 125, 192. JIZBA, Místopis..., s. 210 – klade počátky vzniku obce dokonce až do 11. století. Dále SAJDL, A.: Černíkovice. In: Město Rychnov n. Kněžnou a soudní okres rychnovský n. Kněžnou. Rychnov nad Kněžnou 1938, s. 101–102 (dále jen SAJDL, Černíkovice), s. 101, MUSIL – SVOBODA, Hrady Rychnovska..., s. 34.
- 64/ SLAVÍK, Církevní architektura..., s. 182.
- 65/ SEDLÁČEK, Hrady II..., s. 125, 192, KURKA, Archidiakonáty..., s. 537, 584, ŠIMÁK, Středověká kolonizace... 909–910, dále KOLEKTIV, Hrady východních Čech..., s. 72, MUSIL, K problematice..., s. 19. MUSIL – SVOBODA, Hrady Rychnovska..., s. 34–35. WOLF, V.: Jan Kolda ze Žampachu, 1. vydání, Hradec Králové – Trutnov 2002 (dále jen WOLF, Jan Kolda), s. 15–16, RDP, s. 95, LC IV, s. 61.
- 66/ SEDLÁČEK, Hrady II..., s. 192, 211, KURKA, Archidiakonáty..., s. 584, ŠIMÁK, Středověká kolonizace..., s. 910, dále KOLEKTIV, Hrady východních Čech..., s. 115. MUSIL, K problematice..., s. 19. MUSIL – SVOBODA, Hrady Rychnovska..., s. 49–50. LCI, s. 22, Libri confirmationum. Liber secundus confirmationum ab a. 1369 usque ad a. 1373. TINGEL, F. A. (ed.) Pragae 1868 (dále jen LC III), s. 16.
- 67/ MUSIL – SVOBODA, Hrady Rychnovska..., s. 50, 180, též ŠIMÁK, Středověká kolonizace..., s. 910. Libri confirmationum. Libri primi confirmationum pars altera ab a. 1363 usque ad a. 1369. EMLER, J. (ed.) Pragae 1874 (dále jen LC II), s. 34.
- 68/ SEDLÁČEK, Hrady II..., s. 192, JIZBA, Místopis..., s. 210.
- 69/ ŠIMÁK, Středověká kolonizace..., s. 909–910. – Můžeme snad připočíst i Tisovec ležící v těsném sousedství pod hradem.
- 70/ MUSIL, K problematice..., s. 16, 18. MUSIL, Osídlování Poorlicka..., s. 121, 124, 144, 167–168, 190–191. VANÍČEK, Velké dějiny 3...), s. 249.
- 71/ SEDLÁČEK, Hrady II..., s. 183, TOMAN, H.: Památky města Rychnova v Hradecku. In: PA, 2, Praha 1857, s. 193–199 (dále jen TOMAN, Památky města Rychnova...), s. 193, JIZBA, Místopis..., s. 243, KOLEKTIV, Hrady východních Čech..., s. 430. MUSIL, K problematice..., s. 18. MUSIL, Osídlování Poorlicka..., s. 121. MUSIL – SVOBODA, Hrady Rychnovska..., s. 140.
- 72/ SEDLÁČEK, Hrady II..., s. 183–184. TOMAN, Památky města Rychnova..., s. 193–194, KOLEKTIV, Hrady východních Čech..., s. 430.
- 73/ MUSIL – SVOBODA, Hrady Rychnovska..., s. 138.
- 74/ SEDLÁČEK, Hrady II..., s. 190, JIZBA, Místopis..., s. 227, KOLEKTIV, Hrady východních Čech..., s. 430. MUSIL, K problematice..., s. 19. MUSIL – SVOBODA, Hrady Rychnovska, s. 113, 139.
- 75/ SEDLÁČEK, Hrady II..., s. 190. KOLEKTIV, Hrady východních Čech..., s. 426–427. MUSIL – SVOBODA, Hrady Rychnovska..., s. 139.
- 76/ KOLEKTIV, Hrady východních Čech..., s. 426–427. MUSIL – SVOBODA, Hrady Rychnovska..., s. 139.

- 77/ SEDLÁČEK, Hrady II..., s. 190, 203–204. KOLEKTIV, Hrady východních Čech..., s. 427. MUSIL – SVOBODA, Hrady Rychnovska..., s. 139.
- 78/ MUSIL – SVOBODA, Hrady Rychnovska..., s. 153. Dále SEDLÁČEK, Hrady II..., s. 203. KOLEKTIV, Hrady východních Čech..., s. 450. Musil, K problematice..., s. 20.
- 79/ MUSIL – SVOBODA, Hrady Rychnovska..., s. 153. Dále SEDLÁČEK, Hrady II..., s. 203. MUSIL, K problematice..., s. 20. Regesta diplomatia nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae III. EMLER, J. (ed.) Pragae 1890 (dále jen RDB III), č. 556, s. 233.
- 80/ SEDLÁČEK, Hrady II..., s. 203. KURKA, Archidiakonáty..., s. 528. MUSIL – SVOBODA, Hrady Rychnovska..., s. 153. RDB III, č. 717, s. 295.
- 81/ KOLEKTIV, Hrady východních Čech..., s. 450. SEDLÁČEK, Hrady II..., s. 203–204. MUSIL – SVOBODA, Hrady Rychnovska..., s. 154. Libri erectionum archidioecesis Pragensis saeculo XIV. et XV. Liber I (1358–1376). BOROVÝ, C. (ed.) Pragae 1875 (dále jen LE I) č. 10, s. 6–7, č. 61, s. 33.
- 82/ SEDLÁČEK, Hrady II..., s. 204. KOLEKTIV, Hrady východních Čech..., s. 450. LÁSKA, Druhá kniha..., s. 26. MUSIL – SVOBODA, Hrady Rychnovska..., s. 154.
- 83/ SEDLÁČEK, Hrady II..., s. 43, 204. Dále SEDLÁČEK, A.: Hrady, zámky a tvrže království Českého. Díl I. Chrudimsko. Praha 1882 (dále jen SEDLÁČEK, Hrady I...), s. 63. KURKA, J.: Začátky klášterů: sázavského, opatovského, podlažského, svatopolského a sezemského. Praha 1913 (dále jen KURKA, Začátky klášterů...), s. 27–28. ŠIMÁK, Středověká kolonizace..., s. 904. KOLEKTIV, Hrady východních Čech..., s. 450. LÁSKA, Druhá kniha..., s. 25–26. MUSIL, K problematice..., s. 20. MUSIL – SVOBODA, Hrady Rychnovska..., s. 18, 153. ŠANDERA, Páni z Dobrušky..., s. 17. FRB III, s. 197.
- 84/ SEDLÁČEK, Hrady II..., s. 204. KOLEKTIV, Hrady východních Čech..., s. 13, 343. LÁSKA, Druhá kniha..., s. 25. MUSIL, K problematice..., s. 20. MUSIL, F.: K problematice hradu v Dobrušce. In: Hláska, 9, č. 3, Plzeň 1998, s. 33–34 (dále jen MUSIL, K problematice hradu...), s. 33. MUSIL – SVOBODA, Hrady Rychnovska..., s. 38. ŠANDERA, Páni z Dobrušky..., s. 11.
- 85/ SEDLÁČEK, Hrady II..., s. 43. SEDLÁČEK, A.: Hrady, zámky a tvrže království Českého. Díl X. Boleslavsko. Praha 1895 (dále jen SEDLÁČEK, Hrady X...), s. 351. KOLEKTIV: Hrady, zámky a tvrže v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Svazek III. Severní Čechy. 1. vydání, Praha 1984 (dále jen KOLEKTIV, Hrady severních Čech), s. 220. VANÍČEK, V.: Velké dějiny zemí Korun českých. Svazek II. 1197–1250. 1. vydání, Praha – Litomyšl 2000 (dále jen VANÍČEK, Velké dějiny 2...), s. 172, 174.
- 86/ KOLEKTIV, Hrady severních Čech..., s. 220. SEDLÁČEK, Hrady X..., s. 351. VANÍČEK, Velké dějiny 2..., s. 174. ŠANDERA, Páni z Dobrušky..., s. 13–14.
- 87/ SEDLÁČEK, Hrady X..., s. 351. KOLEKTIV, Hrady severních Čech..., s. 220. ŠANDERA, Páni z Dobrušky..., s. 11–18.
- 88/ SEDLÁČEK, Hrady II..., s. 43. ŠANDERA, Páni z Dobrušky..., s. 18. RDB III, č. 717, s. 233.
- 89/ SEDLÁČEK, Hrady X..., s. 351. KOLEKTIV, Hrady severních Čech..., s. 220. ŠANDERA, Páni z Dobrušky..., s. 24.
- 90/ SEDLÁČEK, Hrady X..., s. 351. ŠANDERA, Páni z Dobrušky..., s. 20.
- 91/ ŠANDERA, Páni z Dobrušky..., s. 12, 17–18.

- 92/ Na základě formátu cihel a způsobu jejich kladení a vazby blíží se nejstarší fázi nymburského kostela. – KOLEKTIV, *Hrady severních Čech...*, s. 220. DURDÍK, T.: *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*. 1. vydání, Praha 2000 (dále jen DURDÍK, *Encyklopedie hradů...*), s. 368–369. DURDÍK, T.: *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů. Dodatky*. 1. vydání, Praha 2002 (dále jen DURDÍK, *Dodatky 1...*), s. 67, DURDÍK, T.: *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů. Dodatky 2*. 1. vydání, Praha 2005 (dále jen DURDÍK, *Dodatky 2...*), s. 67, 68, ŠANDERA, *Páni z Dobrušky...*, s. 18.
- 93/ SEDLÁČEK, *Hrady II...*, s. 43, 203. KURKA, *Začátky klášterů...*, s. 28.
- 94/ KURKA, *Začátky klášterů...*, s. 26. LÁSKA, *Druhá kniha...*, s. 25.
- 95/ SEDLÁČEK, *Klášter sv. Maří...*, s. 19. KURKA, *Začátky klášterů...*, s. 26. ŠIMÁK, *Středověká kolonizace...*, s. 904–905, 908. MUSIL, *K problematice... – připočítává ještě až v 15. století zmiňovaný Kounov a Kamenici, jež se snad měla stát významnějším centrem klášterní državy na středním a horním toku Zlatého potoka. K problematice opevnění v Kamenici podrobně viz DRAGOUN, B.: K problematice středověkého opevněného sídla v Kamenici. In: PAN, 2, Dobré 1994, s. 75–76 (dále jen DRAGOUN, *K problematice...*), s. 75–76. MUSIL – SVOBODA, *Hrady Rychnovska...*, s. 63–64.*
- 96/ SOKA RK, fond: Archiv obce Klášter nad Dědinou, *Kronika obce, 1836–1925*, inv. č. 47-1, kart. č. 133 (dále jen *Kronika 1836–1925...*), s. 8–9. – Stopy klášterních staveb a pravděpodobně i stopy hřbitova byly zachyceny při stavebních činnostech především na čp. 1, 2, 3, 4, 5, 6 a 21. Šlo například o základové zdi objevené při stavbě stodoly, nález pohřbu dvou koster v jednom hrobě v hloubce 130 cm při kopání studně.
- 97/ KUBĚNKA, *K dějinám Svatého pole...*, s. 71–72. – Souhrnný přehled doposud vydaných příspěvků k historii kláštera Svaté Pole.
- 98/ SEDLÁČEK, *Klášter sv. Maří...*, s. 17. Ještě před Sedláčkem uvádí dobu založení kláštera na rok 1157 Hermenegild Jireček, který jej dokonce uvádí jako ženský klášter. JIREČEK, *Župy Čech...*, s. 272.
- 99/ Z nich například: MICHL, *Románský kostel...*, s. 122. – Ovšem správně vyvrací možnost založení kostela románského kostela svatého Jakuba ve Vysokém Újezdu cisterciáky (viz výše). POPELKA, A.: *Klášter-ves, někdejší cisterciánský klášter Svaté Pole*. In: OKP, 9, *Náchod 1931–1932*, s. 128–129 (dále jen POPELKA, *Klášter-ves...*), s. 128. KUBĚNKA, *K dějinám Svatého pole...*, s. 74.
- 100/ MICHL, *Románský kostel...*, s. 122–123 a dále též MICHL, *Románský kostelík...*, s. 95. MICHL, *Církevní architektura...*, s. 143.
- 101/ FLESAR, *Popis okresu opočenského...*, s. 256. *Pamětní kniha 1787–1833...*, s. 10. – Maličký zvonek, kterým se za dušičky zvonilo, vyhandlován ke kostelu klášterskému, má se za to, že pochází z kláštera.
- 102/ ŠIMÁK, *Středověká kolonizace...*, s. 908. SEDLÁČEK, *Klášter sv. Maří...*, s. 18. NOVOTNÝ, *Čechy královské...*, s. 120, též MICHL, *Románský kostelík...*, s. 96, dále KUBĚNKA, *K dějinám Svatého pole...*, s. 72, dále MERHAUTOVÁ, *Raně středověká architektura...*, s. 331, 360, LÁSKA, *Založení obce...*, s. 85, dále VLČEK, P., SOMMER, P., FOLTÝN, D.: *Encyklopedie českých klášterů*. 1. vydání, Praha 1997 (dále jen VLČEK – SOMMER – FOLTÝN, *Encyklopedie klášterů...*), s. 337. CHARVÁTOVÁ, *Dějiny cisterckého řádu...*, s. 151.

- 103/ KURKA, Začátky klášterů..., s. 24, SEDLÁČEK, Klášter sv. Maří..., s. 17–18, též KUBĚNKA, K dějinám Svatého pole..., s. 74, dále KURKA, Archidiakonáty..., s. 404–405, dále VLČEK – SOMMER – FOLTÝN, Encyklopedie klášterů..., s. 296, 417. CHARVÁTOVÁ, Dějiny cisterckého řádu..., s. 150. ZATLOUKAL, R.: Otázky kolem lokalizace neúspěšné cisterciácké filiace Bernardi cella in Nyscow. In: Archeologické výzkumy na Vysočině 1/2007, 1. vydání, Jihlava – Havlíčkův Brod – Třebíč – Brno 2007, s. 260–266 (dále jen Zatloukal, Otázky kolem lokalizace...), s. 261
- 104/ KUTHAN, J.: Počátky a rozmach gotické architektury v Čechách. 1. vydání, Praha 1983 (dále jen KUTHAN, Počátky a rozmach...), s. 59.
- 105/ KUTHAN, Počátky a rozmach..., s. 218. LÁSKA, Založení obce..., s. 84. Láska, Druhá kniha... – obrazová příloha č. 2. – STATUTA ORD. CISTERCIENSIS 1272. CHARVÁTOVÁ, Dějiny cisterckého řádu..., s. 150.
- 106/ KURKA, Začátky klášterů..., s. 24, též KURKA, Archidiakonáty..., s. 405, dále KUTHAN, Počátky a rozmach..., s. 218.
- 107/ KURKA, Archidiakonáty..., s. 405, též KUTHAN, Počátky a rozmach..., s. 218, dále VLČEK – SOMMER – FOLTÝN, Encyklopedie klášterů..., s. 337. RDB II č. 1571, s. 675.
- 108/ KURKA, Začátky klášterů..., s. 25. – Předpokládá tak na základě kancelářského zvyku opakovat slova podání a adresování odpovědi na jednotlivé opaty v tom pořadí, v jakém byly napsány. To zachovalo, mimo výjimku velehradského kláštera, chronologické pořadí, v jakém byly kláštery zakládány, neboť cisterciáci dbali na filiaci jednotlivých klášterů. CHARVÁTOVÁ, Dějiny cisterckého řádu..., s. 150.
- 109/ KURKA, Začátky klášterů..., s. 26. – Předpokládá tak na základě skutečnosti, že otcem-opatem se nestal pomucký, ale hradištský opat. V souvislosti s tím na základě řádových zvyklostí dále předpokládá, že existovala-li zde nějaká poustka (cella), musela to být benediktinská, která cisterciákům připadla po získání hradištského kláštera v roce 1177. Tuto hypotézu dále podporuje zmínkou z roku 1598 o existenci kostelíka svatého Jana Křtitele, jemuž bývaly zasvěcovány poustecké kaple. CHARVÁTOVÁ, Dějiny cisterckého řádu..., s. 151–152, 153.
- 110/ LÁSKA, Osídlování Opočenska..., s. 191 a LÁSKA, Druhá kniha..., s. 25, dále SEDLÁČEK, Hrady II..., s. 43, 203. SEDLÁČEK, Hrady X..., s. 351. KURKA, Začátky klášterů..., s. 28. ŠANDERA, Páni z Dobrušky..., s. 12–13, 20. – K počátkům rodu pánů z Dobrušky a založení kláštera. K problematice vzniku sezemického kláštera, jíž se nebudeme v této práci zabývat, více např. KURKA, Začátky klášterů..., s. 27–28, též KURKA, Archidiakonáty..., s. 625–627 a dále KUTHAN, Počátky a rozmach..., s. 207. PTÁČEK, J.: Opočen (Opočno) a Leštná (Dobruška), hradiště (hrad) a trhová ves (město) a jejich vztahy v 11.–14. století. In: OHP, 11, Rychnov nad Kněžnou 2001, s. 179–184 (dále jen PTÁČEK, Opočen a Leštná...), s. 181. SVATOŇ, V., VILIKOVSKÁ, I.: České Meziříčí v zrcadle dějin. České Meziříčí 2002, s. 5.
- 111/ LÁSKA, Osídlování Opočenska..., s. 186–204. PTÁČEK, Opočen a Leštná..., s. 181. Tuto hypotézu v podstatě, zdá se, přijímá i Kateřina Charvátová, viz CHARVÁTOVÁ, Dějiny cisterckého řádu..., s. 159.
- 112/ CHARVÁTOVÁ, Dějiny cisterckého řádu..., s. 150.

- 113/ JIREČEK, Župy Čech..., s. 272, SEDLÁČEK, Klášter sv. Maří..., s. 21. KURKA, Archidiakonáty..., s. 405–406. – Připisuje zničení kláštera Orebitům vedeným hradeckým knězem Ambrožem. KUBĚNKA, K dějinám Svatého pole..., s. 71–72, DOBERSKÝ, Půdorysy vesnic..., s. 401–409, též LÁSKA, Osídlování Opočenska..., s. 196, CHARVÁTOVÁ, Dějiny cisterckého řádu..., s. 159, ŠANDERA, Páni z Dobrušky..., s. 80. – Zničení kláštera v souvislosti s podzimní ofenzivou Orebitů vedenou Hynkem Krušinou z Lichtenburka.
- 114/ KUBĚNKA, K dějinám Svatého pole..., s. 87, též SEDLÁČEK, Klášter sv. Maří..., s. 21–23 a dále KUTHAN, Počátky a rozmach..., s. 218, dále LÁSKA, Osídlování Opočenska..., s. 198. CHARVÁTOVÁ, Dějiny cisterckého řádu..., s. 159–160.
- 115/ LÁSKA, Osídlování Opočenska..., s. 193, 194. Naopak Kateřina Charvátová jim tak velkou roli nepřisuzuje, CHARVÁTOVÁ, Dějiny cisterckého řádu..., s. 165. My se však přikláníme k názoru Láskově, neboť se zdá, že to byli právě cisterciáci, kteří jako první začali s osazováním horské oblasti kolem Deštného, kde se zabývali sklářstvím, viz ŠPLÍCHAL – ŠŮLA, Křehká krása..., s. 43–44.
- 116/ O vedení hranice podél Kněžné by mohl svědčit název Meziny, jejíž jméno vykládá Antonín Profous jako místo mezi hranicemi panství, ležící pod Bukovým o něco výše proti proudu Kněžné viz PROFOUS, A.: Místní jména v Čechách. Díl III. M–Ř. 1. vydání, Praha 1951 (dále jen PROFOUS, Místní jména III...), s. 64. Na mapách stabilního katastru dokonce v této partii je Kněžná pojmenována jako Mezina.
- 117/ Pro většinu zmiňovaných vodotečí platí podobná charakteristika – úzká strmá údolí, teplotní inverze a výrazné kolísání vodního režimu v závislosti na ročním období a množství srážek, která je z hlediska osídlení a zemědělské činnosti činí nevhodnými. Výjimkou je pouze jejich využití v případech mlýnu, hamrů nebo pil.
- 118/ Ke zmínkám o Velkém a Malém Uhřínovu souhrnně např. PROFOUS, A., SVOBODA, J.: Místní jména v Čechách. Díl IV. S–Ž. 1. vydání, Praha 1957 (dále jen PROFOUS – SVOBODA, Místní jména IV...), s. 425.
- 119/ PROFOUS, A.: Místní jména v Čechách. Díl I. A–H. 1. vydání, Praha 1947 (dále jen Profous, Místní jména I...), s. 213.
- 120/ PROFOUS – SVOBODA, Místní jména IV..., s. 339. – ze vsi Malyho Auržyna, ... ze vsi Bukowiny, ze vsi Tisowczy, ze vsi Gedlowy.
- 121/ Jako jeden z příkladů panství tvořeného hradem s městečkem a jen několika málo vesnicemi jmenuje Jan Rojek Nový hrad nad městečkem, nyní vsí Uhřínovem. ROJEK, J.: Zákřaví a Richmwald. In: PA, 2, Praha 1857, s. 213–215 (dále jen ROJEK, Zákřaví...), s. 214. K vzniku měst a jejich poklesu zpět na ves neodhadnutím možností viz RICHTER, M.: České středověké město ve světle archeologických výzkumů. In: AR, 27, Praha 1975, s. 245–258 (dále jen RICHTER, České středověké město...), s. 251. O jeho nadřazení vůči zbývajícím vsím panství můžeme soudit i na základě pozdější zmínky o velkouhřínovské rychtě, viz LÁSKA, Druhá kniha..., s. 30, 46–47.
- 122/ Pamětní kniha 1839–1867..., s. 22. Zmiňuje k roku 1661 dřevěný filiální kostel. Roku 1752 byl posvěcen základní kámen a v roce 1754 se konala první bohoslužba. SOKA RK, knihovna: Paměti obce Velkého Uhřínova do r. 1950, sign. C-0158 (dále jen Paměti Velkého Uhřínova...), s. 35.

- 123/ Zda tu fara mohla existovat již ve středověku, není zřejmé, v opačném případě spadá její vznik až na počátek 18. století (1723), viz LÁSKA, První kniha..., s. 213, 214–215 a dále LÁSKA, Druhá kniha..., s. 58. SOKA RK, fond: Farní úřad Uhřínov pod Deštnou, Pamětní kniha, 1839–1867, inv. č. 2068/1, kart. č. 544 (dále jen Pamětní kniha 1839–1867...), s. 22 – K založení fary došlo v roce 1721, v roce 1725 je kostel ustanoven jako samostatný farní. SOKA RK, knihovna: Kronika farního kostela sv. Vavřince ve Velkém Uhřínově, sign. C-0822 (překlad Jan Formánek 2004, originál uložen v Heimatmuseum und Archiv der Heimatlandschaft Adlgerberge in der Patenstadt Waldkraiburg), (dále jen Kronika kostela sv. Vavřince...), s. 16. Povyšení na samostatnou farnost roku 1721. Pod velkouhřínovskou farou spadají mimo Velký Uhřínov okolní vsi Benátky, Bělá, Buková, Hutě, Malý Uhřínov, Pádolí, Kamenec (Rasdorf) a Tisovec.
- 124/ LC II, s. 34.
- 125/ O drobných feudálech žijících v opevněných dvorech přímo na vesnici, jejichž majetek tvořilo často jen několik poddaných, píše František Graus, viz GRAUS, F.: Dějiny venkovského lidu v Čechách v době předhusitské. 2. díl. Dějiny venkovského lidu od poloviny 13. stol. do roku 1419. 1. vydání, Praha 1957 (dále jen GRAUS, Dějiny venkovského lidu II...), s. 199. Shodně též KAŠIČKA, F.: Hospodářské zázemí drobných feudálních sídel ve středních Čechách. In: Archaeologia Historica (dále jen AH), 10, Brno 1985, s. 57–65 (dále jen KAŠIČKA, Hospodářské zázemí...), s. 58. CHOTĚBOR, P., SMETÁNKA, Z.: Panské dvory na české středověké vesnici. In: AH, 10, Brno 1985, s. 47–56 (dále jen CHOTĚBOR – SMETÁNKA, panské dvory...), s. 48.
- 126/ Jemuž tímto za bližší seznámení se situací v této oblasti děkuji.
- 127/ ŠŮLA, Tisová a Tisovec..., s. 292–293.
- 128/ ŠŮLA, Tisová a Tisovec..., s. 292.
- 129/ LÁSKA, Druhá kniha..., s. 28.
- 130/ ŠŮLA, Tisová a Tisovec..., s. 293. ZRŮBEK, R.: Hradiska a tvrze kraje Orlických hor. 2. díl. J–Ž. 1. vydání, Ústí nad Orlicí 1992 (dále jen ZRŮBEK, Hradiska...), s. 225.
- 131/ KALFERST – SIGL – VOKOLEK, Archeologické přírůstky 1989..., s. 13.
- 132/ Otázka časového určení drobných „vesnických“ lomů je spolehlivě prakticky zřejmě neřešitelná.
- 133/ V těchto místech hledá polohu Tisovce MUSIL – SVOBODA, Hrady Rychnovska..., s. 51.
- 134/ ČERNÝ, E.: Metodika průzkumu zaniklých středověkých osad a pluzin na Drahanské vrchovině. 1. Text. In: Zprávy Čs. společnosti archeologické (dále jen ZČSSA), 15, sešit 4–5, Praha, 1973, s. 50–119 (dále jen ČERNÝ, Metodika...), s. 62.
- 135/ Obdélníková o rozměrech přibližně 3,4 x 5,1 m a hloubce okolo 0,3 m, v jehož jižní části se nachází další zahloubení o rozměrech 3,4 x 2,7 m a hloubce 1,5 až 1,6 m interpretovatelné jako sklípek. Jeho stěny musely být ještě v poměrně nedávné době obloženy kamenem, jak o tom svědčí vytvarovaný kořenový systém, v těsné blízkosti rostoucího stromu. Podobné, ovšem mnohem lépe zachované pozůstatky stavení se zachovaly na zpustlé vsi Bukový, tady je zachován jak kamenný obklad stěn, tak i koruna zdíva tvořená plochými kameny.

- 136/ Mimo vymezení hranice sloužily mezní pásy při hranách svahu k změně vodního režimu a zabraňovaly splavování půdy při deštích. ČERNÝ, Metodika..., s. 84, ČERNÝ, E.: Další poznatky ke studiu plužin zaniklých středověkých osad na Dražanské vrchovině. In: AH, 1, Brno 1976, s. 91–97 (dále jen Černý, Další poznatky...), s. 95–96, BAYER, T., BENEŠ, J.: Středověká terasová pole na Šumavě jako hydroopedologický fenomén a archeologický problém. In: AR, 56, Praha 2004, s. 139–159 (dále jen, BAYER – BENEŠ, Středověká terasová pole...), s. 153.
- 137/ Ta se zachovala díky nejhorší dostupnosti nejlépe ze všech, ves sama pak zcela zanikla.
- 138/ ČERNÝ, Další poznatky..., s. 95. K otázce kamenných hromad viz ČERNÝ, Metodika..., s. 80, 89.
- 139/ Odkazují se tak na základě osobního sdělení ohledně provedeného průzkumu jedné z nich.
- 140/ ČERNÝ, Metodika..., s. 80, 89.
- 141/ Na mapě císařského otisku stabilního katastru se plochá partie vrcholku kopce objevuje ještě v kultuře pole.
- 142/ Nevíme, zda by mohla souviset s Mezinou – dnes samota, k níž směřuje.
- 143/ Svým uspořádáním v nepravidelných na sebe navazujících haldách je možné označit je jako agrární haldy nebo agrární valy viz ČERNÝ, Metodika..., s. 80.
- 144/ ČERNÝ, Metodika..., s. 85.
- 145/ Mezní pás se objevuje v blízkosti Hlodného jak na svahu pod ním, tak v západní části klesající vrcholové partie Bělé, kde končí přerušen lesní cestou zhruba na hraně svahu příkře klesajícího do údolí. O vedení pásů zde soudíme na základě sledování průběhu jednotlivých parcel na mapách stabilního katastru, dnešních katastrálních mapách a identifikací jejich pozůstatků v terénu. Za upozornění na stopy dvora děkuji Mgr. Bohumíru Dragounovi.
- 146/ KALFERST, J., SIGL, J., VOKOLEK, V.: Archeologické přírůstky v Muzeu východních Čech v Hradci Králové v letech 1990–1991. In: Zpravodaj muzea v Hradci Králové (dále jen ZMHK), 18/1991–1992, Hradec Králové 1993, s. 7–29 (dále jen KALFERST – SIGL – VOKOLEK, Archeologické přírůstky 1990...), s. 13. – Sběr střepů určených do 14. století.
- 147/ O tom, zda by jej bylo možné ztotožnit se jménem Jeřabinec, ze Sedláčkova popisu není zcela jasné, zda se tento název vázal k jménu potoka ústíícímu do Bělé pod Hlodným, nebo až k dalšímu u Malého Uhřínova. Jaroslav Láska naopak Jeřabinec spojuje s Huťským potokem. Detailně k tomuto rozboru viz ŠŮLA, Několik hydronym..., s. 71.
- 148/ PROFOUS, Místní jména I..., s. 42.
- 149/ ČERNÝ, metodika..., s. 60–61, 95–97.
- 150/ Při jejich soutoku se nachází pozůstatky stavení (kamenná podezdívka) zakreslené až na dnešních katastrálních mapách, ve stabilním katastru se ještě neobjevuje. Připisujeme je s ohledem na nález litinové mříže a střepy novověké keramiky za stavení zpuštělé někdy po druhé světové válce.
- 151/ Stopy dvou nebo tří nádržek na vodoteči nad zpustlým mlýnem zachycující vodu potřebnou pro provoz a zachovaná funkční vodní nádrž ve svahu v osadě Tisovci.
- 152/ ČERNÝ, Metodika..., s. 61.
- 153/ ŠŮLA, Tisová a Tisovec..., s. 293. Ke sklářské kolonizaci Orlických hor viz ŠŮLA, Sklářská kolonizace..., s. 651–657.

- 154/ Ke stavu po třicetileté válce viz LÁSKA, Druhá kniha..., s. 41 – Druhý dvůr ve Velkém Ouříně, sice s obydlím, stodolou a stájemi, ale velmi chatrný. Orných polí... sotva polovina k užívání, neb velkými, vysokými břízami, smrky a jedlemi jsou porostlé, jež sotva v šesti létech mohou být vyhubeny, etc. Obecnější poznatky z pustnutí a zanikání sídel viz např. PROCHÁZKA, J., WOLF, V.: Zaniklé a dočasně pusté osady na Trutnovsku ve středověku. In: ZMK, 12, č. 3–4, Praha 1971, s. 404–413 (dále jen PROCHÁZKA – WOLF, Zaniklé a dočasně pusté osady...), s. 406–410.
- 155/ ŠŮLA, Tisová a Tisovec..., s. 293. Jak soudíme na základě nálezu velké hromady kamení z pluziny Bukového, z níž nezanedbatelnou část tvoří křemen, který se po rozdrčení ve stoupě mohl stát surovinou pro výrobu skla.
- 156/ LÁSKA, Druhá kniha..., s. 32, 34. Profous, Místní jména I..., s. 42.
- 157/ Podle sdělení Bohumíra Dragoun, jemuž tímto děkuji, který provedl sběr jediných mně doposud známých publikovaných nálezů se vesnice k Hlodnému, nachází u osady Tisová (ve směru cesty na hrad po levé straně) KALFERST – SIGL – VOKOLEK, Archeologické přírůstky 1990..., s. 13. Parcela č. 292.
- 158/ Za nejpravděpodobnější bychom mohli považovat obecné zhoršení podmínek po skončení teplotního optima umocněné v tomto případě i malou výměrou pozemků. Za související problém bychom mohli považovat otázku zpusnutí dvora nad hradem.
- 159/ PROFOUS, Místní jména I..., s. 42.
- 160/ Po pravé straně od cesty ji hledá MUSIL – SVOBODA, Hrady Rychnovska..., s. 51. Existence takového hospodářské zázemí však nemusí být nutná, jak ze svých poznatků z výzkumu na Dražanské vrchovině, kde se v blízkosti pěti hradních zřícenin stopy zaniklé středověké osady objevily pouze v jednom případě, uvádí Ervín Černý. Viz ČERNÝ, Metodika..., s. 62.
- 161/ MUSIL – SVOBODA, Hrady Rychnovska..., s. 50. Popis hranic přináší SEDLÁČEK, Hrady II..., s. 211, LÁSKA, První kniha..., s. 27.
- 162/ SEDLÁČEK, Hrady II..., s. 211, ŠIMÁK, Středověká kolonizace..., s. 910, dále KOLEKTIV, Hrady východních Čech..., s. 115. MUSIL, K problematice..., s. 19. MUSIL – SVOBODA, Hrady Rychnovska..., s. 49–50.
- 163/ SEDLÁČEK, Hrady II..., s. 211, SVOBODA, L.: O plášťových hradech. In: AH, 20, Brno 1995, s. 355–388 (dále jen SVOBODA, O hradech...), s. 364, MUSIL – SVOBODA, Hrady Rychnovska..., s. 50, DURDÍK, Encyklopedie hradů..., s. 162. MUSIL, F.: Úvod do kastologie. 1. část. 1. vydání, Hradec Králové 2006 (dále jen MUSIL, Úvod I...), s. 307–308.
- 164/ MUSIL – SVOBODA, Hrady Rychnovska..., s. 50–51.
- 165/ SVOBODA, O hradech..., s. 358, 360, MUSIL – SVOBODA, Hrady Rychnovska... 50–51. Případný útočník by po většinu času pod dohledem obránců, v případě vyhození příkopu a valu nepochybně doplněného plotem by na svahu mohl vzniknout mrtvý prostor, který by nemohl být kontrolován.
- 166/ Ve shodě s Františkem Musilem, viz MUSIL, Úvod I..., s. 199. Ostatní doposud vydané práce se staví k existenci věže spíše zamítavě nebo s otazníkem a hovoří o terénní vyvýšenině (Ladislav Svoboda – SVOBODA, O hradech..., s. 358, 360, MUSIL – SVOBODA, Hrady Rychnovska... 50–51. DURDÍK, Encyklopedie hradů..., s. 162.) Pro existenci věže se vyslovujeme dále i na

- základě analogií z jiných objektů, pozice, již hrad zaujal, je proti ploše vrcholu kopce snížena, pro kontrolu jejího prostoru je věž nezbytností.
- 167/ MUSIL – SVOBODA, Hrady Rychnovska..., s. 51.
- 168/ Jedná se o drobné střípky z těla nádoby bez nějakých charakteristických znaků, na základě jichž by je bylo možné určit přesněji.
- 169/ K vedení přístupu po mostě se nakonec přikláníme na základě analogií z dalších lokalit a konzultací s Ing. Jiřím Slavíkem, Mgr. Bohumírem Dragounem, jimž tímto zároveň děkuji.
- 170/ Jde o řadu drobných střípků z těla nádoby bez charakteristických rysů, na základě nichž by mohlo dojít k jejich bližšímu určení.
- 171/ Terénní situace se mohla během času změnit a setřít tak stopy. Právě v těchto místech je totiž skalní blok nejvíce zvětralý a rozpadlý, o několik metrů níže je dobře vidět vyložený velký blok kamene.
- 172/ V nejšířší zadní části je vzdálenost od konce valu k vnějšímu líci obvodové hradby jádra vzdušnou čarou více 23 m a ke skalnímu spočinku při předpokládaném vstupu 29 m.
- 173/ Ovšem můžeme se s takovým řešením umístění hospodářského zázemí hradu setkat například na slezské lokalitě Pustý zámek – pandán hradu Rychleby nedaleko Javorníku, viz KOUŘIL, P., PRIX, D., WIHODA, M.: Hradý Českého Slezska. 1. vydání, Brno – Opava 2000 (dále jen KOUŘIL – PRIX – WIHODA, Slezské hradý...), s. 329–331. Doposud neznámou funkci plnila i dvouprostorová stavba na severu u vnější paty valu na hradě u Radvanic. DURDÍK, Encyklopedie hradů..., s. 471.
- 174/ Za upozornění na jeho existenci děkuji Mgr. Bohumíru Dragounovi.
- 175/ Jedná se o střep s dvěma červeně malovanými linkami, dále část dna nádoby a střep s okruží. Datování střepů ztěžuje malé množství srovnávacího materiálu. Drobné zlomky z místa pod skalním spočinkem u předpokládaného nástupu na most jsou s ohledem na velikost a stav zařaditelné jen orientačně jako středověké, jejich vypovídací hodnota tak je spíše z hlediska statistického. Za určení tří zmiňovaných střepů keramiky z jádra hradu tímto děkuji PhDr. Jiřím Siglovi z MVČ v Hradci Králové.
- 176/ KALFERST – SIGL – VOKOLEK, Archeologické přírůstky 1989..., s. 13. Nález datován do 13.–14. století. KALFERST – SIGL – VOKOLEK, Archeologické přírůstky 1990..., s. 27.
- 177/ K bergfritové dispozici: MENCLOVÁ, D.: České hradý. Díl první. 2. doplněné vydání, Praha 1976 (dále jen MENCLOVÁ, České hradý 1...), s. 130–167, DURDÍK, Encyklopedie hradů..., s. 57–58, MUSIL, Úvod 1..., s. 190–199.
- 178/ K zanikání pluzin např. ČERNÝ, Další poznatky..., s. 93–94, 96, 97. K typům pluzin viz ČERNÝ, Metodika..., s. 90–93, ČERNÝ, E.: Typy pluziny zaniklých středověkých osad na Dražanské vrchovině z hlediska vertikální členitosti terénu. In: AH, 1, Brno 1976, s. 99–107.
- 179/ Zde se rozcházíme se závěry Škodovými, který předpokládá všechny osady mnohem menší. ŠKODA, Rolnická kolonizace..., s. 7, 14, 17.
- 180/ Tímto způsobem hledáme vznik roztroušených osamocených usedlostí nebo jejich menších skupin jako např. Pičberk, jehož vznik je kladen před polovinu 17. století, nejspíše snad před třicetiletou válku – Paměti Velkého Uhřínova..., s. 25.